

MOKSLO LIETUVA

2006 m. sausio 12–25 d.

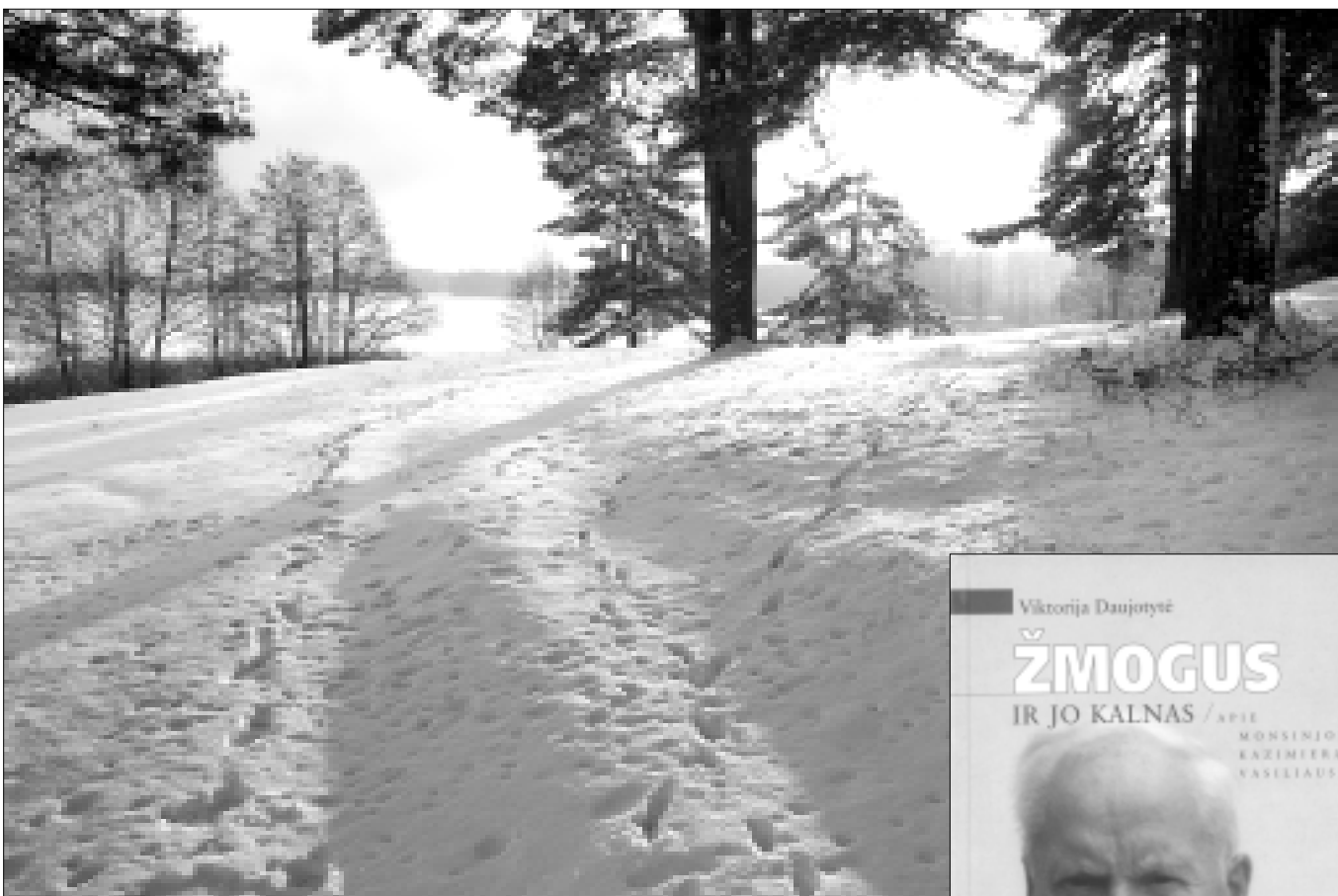
LIETUVOS MOKSLININKŲ LAIKRAŠTIS

Nr. 1 (335)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Kaina 2 Lt

Slėnyje jam buvo slogu. Jį traukė kalnai ir žvaigždės

Gedimino Zemličko nuotrauka

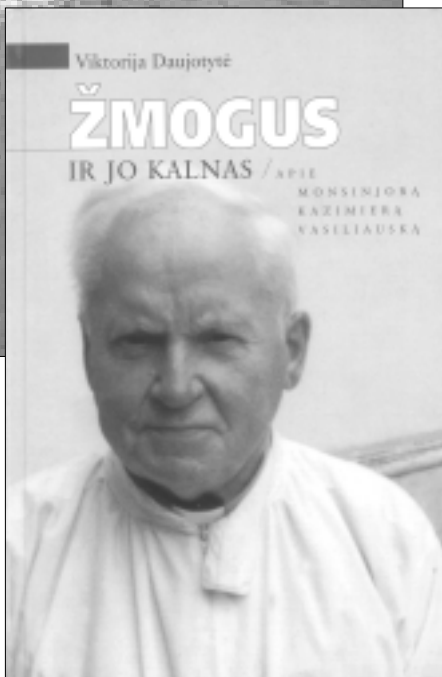
Artėjančias šv. Kalėdas jau sunku įsivaizduoti be mūsų Monsinjero Kazimiero Vasiliausko. Lyg ir nerašytu įsipareigojimu tapo kasmet didžiosios šventės išvakarėse prisiminti Nepamirštamąjį, ir ne vien gyvu žodžiu, bet taip pat spausdintu.

2005 m. Kalėdų išvakarėse Lietuvos mokslų akademijos Didžiojoje salėje buvo pasitikta profesorės Viktorijos Daujotytės knyga *Žmogus ir jo kalnas: apie monsinjorą Kazimierą Vasiliauską**. 2004 m. šioje pačioje salėje buvo pristatyti Onės Baliukonės pa-

rengti Monsinjero Kazimiero Vasiliausko laišakai, rašyti 1950–1972 m. Žitai Žemaitytei, išleisti knyga *Iki švytėjimo*. 2002 m. išėjo taip pat O. Baliukonės atsiminimų ir refleksijų knyga *Širdies neatskiriamasis*, o Vilniaus Gedimino technikos universitete – Algimanto Nako ir Juliaus Norkevičiaus susitikimų su Monsinjoru knyga *Bičiulystės puslapiai*. 2001 m. pasirodė Aldonos Kudžmaitės užrašytų Kazimiero Vasiliausko pamokslų rinkinys *Šviesi vilties žvaigždė*.

Kuo ypatinga naujoji V. Daujotytės knyga? Būtų galima pasakyti: ji dar giliau į mus įaugina likimo mums duotą kunigą ir asmenybę, be kurios jau sunku įsivaizduoti mūsų esatį. Ypač vertinga tai, kad knygoje randame 1920–1924 m. gimimo lietuvių kartos,

Nukelta į 4 p.

Aš vis tikiu, kad vieną kartą ir aš paliksiu slėnius, paniekinamai numosiu į juos ir visa būtį tapsiu kalnų gyventoju...

Kazimieras Vasiliauskas, iš 1955 m. laiško

Lenkijos mokslų akademijos Mokslo centro Berlyne (*Stacja naukowa Polskiej akademii nauk w Berlinie*) mokslo ekspertą habil. dr. Edmundą Dmitrovą (Edmund Dmitrów) kalbinome Vilniuje pasibaigus tarptautinei istorikų konferencijai *Antrasis pasaulinis karas Vidurio ir Rytų Europoje: atmintis, atminties politika ir atminties ženklai*. Ši konferencija vyko 2005 m., kai pasaulyje buvo minimos Pergalės prieš nacistinę Vokietiją 60-osios metinės.

Istorijos mokslas ir intelektualų priedermės

Istorikų hipotezės dar netapo tezėmis

Gerbiamasis Profesoriau, kokie Antrojo pasaulinio karo istorijos klausimai ir šiandien lieka neatsakyti, istorikams ne visai aiškūs ar bent jau problemiški?

Į šį klausimą atsakysiu iš lenkiškosios pozicijos, nes geriausiai išmanau su Lenkija susijusią Antrojo pasaulinio karo istoriją. Mano manymu, į svarbiausius klausimus jau atsakyta, bet jie niekada nebus visiškai aiškūs. Visada dar teks papildomai aiškintis ir diskutuoti. Taip yra pirmiausia dėl to, kad istorikams vis dar nepasiekiami visi dokumentai, šaltiniai ir archyvai, prie kurių jie labai norėtų prieiti. Tai nereiškia, kad ta medžiaga iš tiesų yra, tačiau istorikai vis dėlto giliai širdyje tiki, jog ji egzistuoja ir kada nors bus pasiekiami tyrinėtojas.

Pateiksiu pavyzdį. Lenkams labai svarbus klausimas – Varšuvos 1944 m. sukilimas. Klausimas ir kartu tezė: Josifas Stalinas nenorėjo padėti Varšuvos sukilėliams dėl savo politinių išskaičiavimų, todėl leido vokiečiams nuslopinti sukilimą.

Lyg ir akivaizdu. Bent jau Lenkijos ir Lietuvos istorikams.

Akivaizdu, bet vis dėlto tai hipotezė. Daug kas galėtų prisiekti, kad taip ir buvo, bet kol neatėmė atitinkamų Sovietų Sąjungos vyriausiosios karinės vadovybės dokumentų, tol minėtasis teiginys tebus hipotezė. Kai mums rūpimi dokumentai istorikams taps pasiekiami, galėsime tai drąsiai teigti. Tačiau kol kas, kartoju, visa tai – hipotezė.

Nukelta į 7 p.

2, 16 p.

BUS UKRAINISTIKOS CENTRAS

5 p.

JAUNIEJI MOKSLININKAI NORI BĖGT IŠ LIETUVOS

6, 13 p.

LIETUVIŠKI SLAPYVARDŽIAI

10-11 p.

SENOJI PALEO-ASTRONOMINĖ STEBYKLA

14 p.

IR FORMULĖ GALI TURĖTI JAUSMINĘ IŠRAIŠKĄ

Ukrainos ambasadorius Borisas Klimčiukas

Pabaiga, pradžia 2005 m. Nr. 22

Ukrainos ambasadoje Vilniuje diskutuojame apie bendro Lituaniškos ir ukrainistikos tyrimų ir studijų centro įsteigimo mūsų šalyse galimybes. Diskusijoje dalyvauja Ukrainos nepaprastasis ir įgaliojasis ambasadorius Lietuvoje Borisas Klimčiukas (Borys Klimchuk), Ambasados kultūros atašė Olena Parish, Šiaulių universiteto mokslo prorektorius prof. Vaclovas Tričys ir šio Universiteto vyresnioji mokslo darbuotoja dr. Aldona Vasiliauskienė – Lietuvos-ukrainiečių istorikų asociacijos prezidentė, Vilniaus Švč. Trejybės Rytų apeigų katalikų bažnyčios klebonas tėvas Pavlo Jachimecas (Pavlo Jachimec) OSBM ir Mokslo Lietuvos vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas.

Kaip užsimezgė ryšiai

Mokslo Lietuva. Gerbiamieji apskritojo stalo dalyviai, pamėginkime prisiminti, kaip mezgėsi Vilniaus ir Šiaulių universitetų ryšiai su Lietuvos ukrainiečių bendruomene, taip pat ir su Ukrainos istorikais?

Tėvas Pavlo Jachimec. Reikėtų pradėti nuo jubiliejinio 2000-ųjų krikščionybės metų. Tada kelionės į Šiluvą metu pradėjo megzti glaudesni Lietuvos ukrainiečių bendruomenės ryšiai su Lietuvos universitetais. Į atlaidus Šiluvoje keliavome dviem autobusais – nemaniau, kad susirinks tiek norinčiųjų važiuoti. Keliavome mes, Vilniaus ukrainiečių tikinčiųjų parapijos ir bendruomenės nariai, bei keletas lietuvių. Šiluvoje arkivyskupas Sigitas Tamkevičius SJ pašventino mūsų atsivežtą kryžių; grįždami pastatėme jį Kryžių kalne. Kelionės metu dr. Aldona Vasiliauskienė pasiūlė užsukti į Bazilionų miestelį Šiaulių rajone. Ukrainiečiams tai yra svarbi vietovė, pavadinta mūsų Šv. Bazilijaus Didžiojo ordino vardu. Ši Padubysio vietovė, apsigyvenus vienuoliams bazilijonams, ilgainiui išaugo ir gavo dabartinį Bazilionų vardą. Šv. Bazilijaus Didžiojo ordino vienuoliai čia darbavosi nuo 1749 iki 1836 m. – pastatė bažnyčią, vienuolyną, mokyklą.

Bazilionų miestelio vidurinė mokykla savo istoriją skaičiuoja nuo 1773 m., kai tėvai bazilijonai prie vienuolyno atidarė trijų klasių mokyklą; ji vėliau tapo parapine. 2003 m. Bazilionai minėjo sa-

Esame kaip alpinistai – surišti viena virve (2)

vo mokyklos 230 metų sukaktį. Tai datai paminėti kartu su Šiaulių universitetu ir nutarėme surengti tarptautinę mokslinę konferenciją, kurioje dalyvavo Lietuvos, Ukrainos ir Lenkijos istorikai, edukologai ir kitų mokslo sričių atstovai.

ML. *Kiek žinau, ši Bazilionų miestelio vidurinės mokyklos sukaktį skirta konferencija nebuvo pirmoji. 2001 m. buvo surengta ir apskritai pirmoji pasaulyje tėvų bazilijonų kartu su Vilniaus ir Šiaulių universitetais organizuota tarptautinė mokslinė konferencija, skirta Šv. Bazilijaus Didžiojo ordino Lietuvoje istorijai ir švietėjiškai veiklai nagrinėti. Ją dalyvavo ir Vatikano atstovai. Tai jau dr. Aldonos Vasiliauskienės veiklos ir interesų sritis.*

Dr. Aldona Vasiliauskienė. Tų gražiai užsimezusių ryšių su Ukraina pradžia aš nukelčiau į 1985 m., kai Vilniaus universiteto buvau siųsta į Ukrainą rinkti medžiagos Antrojo Lietuvos Statuto nuorašų tyrinėjimams. Tuo metu dirbau istoriko prof. Stanislovo Lazutkos vadovaujamoje Pirmojo Lietuvos Statuto (1529 m.) tyrinėtojų grupėje. Profesoriumi kilo mintis Ukrainoje paieškoti Antrojo Lietuvos Statuto (ALS) (1566 m.) tyrinėjimams naudingų naujų šaltinių ir kitos istorinės medžiagos. Pradėjusi Kijeve, tęsiau tyrinėjimus Lvove, Lucke, Vladimiro-Volynske, Novgorode-Severske, Kamene-Podolske, Černivcuose, Kremenec. Mūsų tyrinėtojas nežinomos medžiagos aptikau net Simferopolyje ir Sevastopolyje. Derėtų pridurti, kad tyrinėjant šią temą teko padirbėti Maskvos, Leningrado (dabar – Sankt Peterburgas), Lenkijos bibliotekose ir archyvuose. Dirbdama Ukrainos archyvuose, muziejuose ir bibliotekose susipažinau su pūkiais tos srities mokslininkais, kurie geranoriškai man padėjo, negailėjo patarimų, džiaugėsi mano randama medžiaga, kvietė ją pasidalyti. Tad teko dalyvauti, skaityti pranešimus apie rastus nuorašus bei atskleistą jų istoriją ne vienoje mokslinėje konferencijoje, Ukrainos aukštųjų mokyklų ir bibliotekų moksliniuose leidiniuose skelbti straipsnius.

1990 m. ginant istorijos mokslo daktaro disertaciją, pagrindinė mano oponentė buvo žymi Ukrainos istorikė, turinti ir tarptautinį pripažinimą, Natalija Jakovenka (Jakovenko), bu-

vusi mano patarėja ir pagalbininkė žengiant pirmuosius ALS nuorašų tyrinėjimo žingsnius Ukrainoje.

Tuo metu iš Romos jau į Nepriklausomą Lietuvą sugrįžo Lietuvių katalikų mokslo akademija, ir man teko pereiti prie mums naujos tematikos – Lietuvių katalikiškojo intelektualinio sąjūdžio ir jį vienijusios pagrindinės institucijos – Lietuvių katalikų mokslo akademijos – tyrinėjimų. Tai glaudžiai siejasi ir su Katalikų bažnyčios istorija Lietuvoje bei išsivijoje.

ML. *Labai įdomu, bet kaip visa tai susieti su mūsų pokalbio tema?*

A. Vasiliauskienė. Būtinai susisime. Nors po Nepriklausomybės paskelbimo buvo įvestas vizų režimas, ukrainiečiai vis dažniau kviesdavosi į mokslines istorikų konferencijas. Kadangi mano tyrinėjimų tema jau buvo pasikeitusi, teko ieškoti bendrų sąlyčio taškų mano tematikoje su ukrainiečių dominuotomis temomis. Pavyko aptikti įdomios medžiagos apie istoriką dr. kun. Paulių Jatulį. Jo archyvas atvežtas į Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrių. Pasirodo, P. Jatulis padėjo Ukrainos kardinolui Josifui Slypijui parengti spaudai ukrainiečių Rytų apeigų katalikų bažnyčios šaltinius iš Vatikano archyvų. Kai kardinolas J. Slypijus buvo paleistas iš Sibiro lagerio, jam nebuvo leista net užsukti į gimtąją Ukrainą – jis privalėjo vykti į Romą. Čia kardinolas sužinojo, kad lietuviai turi *Academia Catholica*, be to, yra subūrę istorikų sekciją, renka istorinę medžiagą iš Vatikano archyvų ir rengiasi ją spausdinti. Kardinolas J. Slypijus panorė, kad ir ukrainiečiai imtųsi panašaus darbo. Neradęs Romoje nei vieno ukrainiečio istoriko, kuris išmąnytų lotynų paleografiją, kardinolas pagalbos kreipėsi į lietuvius. Istorikas dr. kun. P. Jatulis sutiko padėti: XX a. 7–9 dešimtmėtyje Romoje išleisti 14 Bažnyčios istorijos tomų (12 iš jų parengta talkinant P. Jatuliu).

Daugeliui ukrainiečių tyrinėtojų tai buvo nežinomas faktas – didelė naujiena. Tai reikšmingas Lietuvos ir Ukrainos istorikų bendradarbiavimo pavyzdys. Ir ne vienintelis.

Vėliau Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje ku-

nigo Prano Račiūno MIC (tėvo marijono) fonde pavyko aptikti labai įdomių laišku. Kardinolas J. Slypijus rašė kun. P. Račiūno motinai, gyvenusiai JAV, dėkodamas jai už išgelbėtą gyvybę. Pasirodo, kad sovietų lageryje išsekusiam ukrainiečių Bažnyčios kardinolui tyčia nebuvo teikiama medicininė pagalba. Drauge kalbėjęs kun. P. Račiūnas iš JAV gyvenusios motinos per Raudonąją Kryžių gaudavo penicilino, kitų vaistų, vitaminų ir dovanodavo juos kardinolui. Jis buvo laimingas, kad tai padėjo kardinolui J. Slypijui pasveikti. Emilijos Račiūnienės dėka apie kardinolą J. Slypijų, jo kančias Sibiro lageryje sužinota ir laisvajame pasaulyje.

Sieja ne tik istorija, bet ir dabartis

ML. *Jūsų pateikti pavyzdžiai aki-vaizdžiai patvirtina, kad ukrainiečių ir lietuvių tautų ryšiai nėra tik tolimos istorinės praeities atsiminimas, nes tas*

Dr. Aldona Vasiliauskienė pasakoja apie svarbų bendradarbiavimo su Lvovo nacionalinio Ivano Franko universitetu faktą – ukrainiečių kalba išleista savo knygą (prieš pat Kalėdas ji buvo pristatyta Ukrainos ambasadoje). Kairėje – tėvas Pavlo Jachimec OSBM, dešinėje – Šiaulių universiteto mokslo prorektorius prof. Vaclovas Tričys

bendradarbiavimas, vadinasi ir bendra istorija, tęsiasi mūsų tautų sunkiausių išmėginimų laikais, kartais ir per konkrečius asmenis įgydavo labai ryškias, reikšmingas bendradarbiavimo formas. Kitas dalykas – ką apie tai žinome, kiek žinome? Juk daugelis šios srities temų dar tik laukia tyrinėjimų.

A. Vasiliauskienė. Ukrainiečių istorikai pasiūlė mums įsteigti Lietuvos-ukrainiečių istorikų asociaciją. Natalija Jakovenka iš Kijevo ir Vera Fris iš Lvovo kaip tik ir pasiūlė įgyvendinti šią idėją. Paklausėme patarimo ir 2000 m. paskutinėmis dienomis įkūrėme asociaciją, buvau išrinkta jos prezidente. Rengiant įstatutą itin daug padėjo Vilniaus ukrainiečių bendrijos pirmininkė Natalija Šertvytienė. Reikia pasakyti, kad ši asociacija įsteigta prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės Tautinių mažumų ir išsivijos departamento (generalinis direktorius Antanas Petrauskas) ir yra jo kuruojama.

ML. *Ar galima teigti, kad jau esama tam tikro įdirbio į ukrainistikos tyrinėjimus Lietuvoje, o Ukrainoje yra visos galimybės imtis lituanistikos tyrinėjimų?*

A. Vasiliauskienė. Kai buvo steigama Lietuvos-ukrainiečių istorikų asociacija, mes pasirinkome mokslinės ir švietėjiškos veiklos kryptį. Nuo 2001 m. įvairiuose Lietuvos ir Ukrainos spaudiniuose parašėme arba inicijavome parašyti apie 120 populia-

riųjų straipsnių, taip pat paskelbėme ir keletą mokslinių darbų.

Beje, kai 2001 m. rengėme pirmąją Šv. Bazilijaus Didžiojo ordino istorijai ir švietėjiškai veiklai skirtą konferenciją Lietuvoje, nusprendėme į organizacinę veiklą įtraukti ir Šiaulių universitetą. Vieną konferencijos dieną surengėme Šiaulių universitete, kitą – Bazilionų miestelyje, o apibendrinimą dieną – Vilniuje, Bazilijonų vienuolyne. Šiaulių universiteto prorektorius prof. Donatas Jurgaitis labai aktyviai įsitraukė į šią veiklą, taip pat didelio palaikymo sulaukėme iš Šiaulių vyskupo Eugenijaus Bartulio.

Vaclovas Tričys. Šiaulių universitete esame įkūrę Šiaurės Lietuvos istorijos centrą. Humanitariniame fakultete veikia Istorijos katedra, kuriai vadovauja doc. Rita Trimonienė. Mūsų istorikai vien Šiaurės Lietuvos istorijos tyrinėjimais neapsiriboja. Jie stengiasi aprėpti gerokai platesnį Lietuvos istorijos temų lauką – Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos įvairių luomų gyvenimą ir tarpusavio santykius. Į šią tyrinėjimų sritį neišvengiamai patenka ir Lietuvos Statutų tyrinėjimai, nes Statutas valstybėje tuos santykius teisiškai reglamentavo.

Nieko nuostabaus, kad mūsų istorikai įsitraukė ir į ukrainistikos istorinių aspektų tyrinėjimą. Įvairių

šalių, taip pat ir Ukrainos archyvuose renkama medžiaga apie įvairius LDK gyvenimo reiškinis nuo seniausių laikų iki valstybingumo netekimo 1795 metais. Universitete neturime teologijos ar religijos studijų, tad mums pirmiausia rūpi istorijos tyrinėjimai.

Dar reikėtų priminti, kad prieš įkuriant universitetą, mūsų mieste veikė Šiaulių pedagoginis institutas. Jis palaikė ryšius su kai kuriomis Ukrainos aukštosiomis mokyklomis, pavyzdžiui, su Berdiansko pedagoginiu institutu. Šis bendradarbiavimas nutrūko Šiaulių pedagoginiam institutui tapus Šiaulių universiteto dalimi. Du mūsų universiteto profesoriai – filologas Aloyzas Gudavičius ir filosofas Gintautas Mažeikis dalyvavo Berdiansko pedagoginio instituto mokslinėje konferencijoje. Manau, kad tie ryšiai naudingi ukrainiečiams; jie bendraudami su mūsų mokslininkais gali daugiau sužinoti ir apie Lietuvos aukštojo mokslo reformas, Bolonijos proceso rezultatus.

Šiaulių universitete veikia du pedagoginio profilio fakultetai – Edukologijos ir Specialiosios pedagogikos, taip pat Humanitarinis fakultetas, kurie gali bendradarbiauti ne tik su Berdiansko pedagoginiu institutu. Bendradarbiaujame ir su Charkovo universitetu. Mūsų universiteto lektorius Vaidutis Petronis stažavosi

Nukelta į 16 p.

Trijų aukštųjų mokyklų atstovai Briuchovičiuose: Lvovo nacionalinio Ivano Franko universiteto prorektorius tarptautiniams ryšiams prof. Volodimiras Kirilčičius, Šiaulių universiteto vyr. mokslo darbuotoja dr. Aldona Vasiliauskienė ir Josifo Veljamo Rutskio Filosofijos-teologijos studijų Bazilijonų instituto prorektorius magistras tėvas Martynas Chaburskis OSBM

Pabaiga. Pradžia 2005 m. Nr. 22

Mūsų pašnekovė – Lietuvos mokslų akademijos viceprezidentė akad. Veronika Vasiliauskienė. Ją kalbindama Mokslo Lietuva mėgina analizuoti dabartinę šalies žemės ūkio ir žemės ūkio mokslų padėtį.

Darbo valandų mokslo darbuotojas neturi paisyti

Mėginant išsivaizduoti, kas yra vienas ar kitas mokslas, tuojau pat išky-la toje srityje dirbusių iškilų asmenybių pavardės ir veidai. Kitaip tariant, mokslą tapatiname su asmenybėmis. Kas Jums, gerbiamoji Akademike, yra mokslas, su kuo jis asocijuojasi?

Tikriausiai nieko naujo nepasakysiu: yra mokslas ir yra mokslo mokykla. Moksle reikia lyderių, idėjų generuotojų. Jei yra stiprių asmenybių, kurias mokslinės mokyklos, vadinasi, bus ir mokslas. Man pačiai teko pajusti tokios mokslo mokyklos reikšmę: tai buvo prof. Juozo Tonkūno išugdyta pievininkystės, žolių ūkio formavimo mokslinė mokykla, mus pasiekusi dar iš tarpukario metų. Vėliau tradiciją tęsė prof. Leonas Kadžiulis Lietuvos žemdirbystės institute Dotnuvoje. Šie darbai tarptautinėse konferencijose būdavo pristatomi jau kaip visos Tarybų Sąjungos žolininkystės mokslo laimėjimai. L. Kadžiuliui teko dalyvauti pasauliniuose pievininkystės mokslo kongresuose, net lankytis Australijoje. Man taip pat tekdavo dalyvauti įvairiose tarptautinėse konferencijose.

Panašiai yra ir kituose moksluose. Štai baigiantis 2005 m. paminėtas garsaus fiziko akad. Juro Poželos 80-metis. Visi žino, kad tai pasaulinio lygio mokslininkas, įkūręs Puslaidininkių fizikos institutą, Lietuvoje sukūręs puslaidininkių fizikos mokyklą. Kitose srityse taip pat turime tarptautiniu mastu pripažintų lyderių.

Tačiau jokiaje studijų sistemoje nėra mokslo lyderių ugdymo metodikos. Šios unikalioms asmenybės atsiranda keistu būdu: ne todėl, kad būtų ugdomos, bet tarsi prieštaraujamos visoms ugdymo ir lavinimo metodikoms. Tai kaipgi vis dėlto iškyla tokios asmenybės? Tai sunkiai suvokiama stichija?

Manote, stichija? Nesiimsiu to aiškinti, nes gal į šį klausimą geriau atsakytų genetikos žinovas prof. Vaidutis Kučinskas. Prisimenu, kaip prof. Antanas Stancevičius į Lietuvos žemdirbystės institutą siūlė jauną specialistą Vidmantą Stanį. Žinokite, per dešimt metų ateina gal vienas toks studentas, – tokiais žodžiais jaunąjį mokslininką pristatinėjo prof. A. Stancevičius. Iš tiesų prof. A. Stancevičiaus vertinimas pasitvirtino: šiandien prof. habil. dr., Lietuvos MA narys ekspertas V. Stanys yra savo srities – selekcijos mokslo – lyderis, dirba tarptautiniuose projektuose.

Mokslinė veikla yra ypatinga sritis. Čia nepakanka būti vien gabiam, generuoti idėjas. Jas reikia įgyvendinti, reikia, kaip sako akad. Benediktas Juodka, dar būti mokslo fanatiku geriausia prasme. Darbo valandomis mokslo darbuotojo diena nesibaigia. Savo doktorantams ar jaunesniems kolegoms sakau, kad čia visada jausiesi, tartum neparuošęs pamokų. Nepadarytus darbus nuolat teks neštis į namus, darbui negailėti ir savaitgalių. Tik valingos asmenybės moksle gali daug pasiekti.

Juk dėl ko į aukščiausius postus moksle sunkiau „prasimuša“ net labai gabios ir talentingos moterys?

Vis aukštyn (2)

Lietuvos mokslų akademijos viceprezidentė akad. Veronika Vasiliauskienė

Kai vyrai savo gražiausius metus gali skirti mokslui, moterys tuo metu gimdo vaikus, juos auklėja, prižiūri šeima, save atiduoda kitiems. Jokiū būdu nesakau, kad moteris neturi gimdyti, kurti šeimos. Ji pirmiausia turi atlikti tai, kam yra gamtos pašaukta, bet kartu ir turėti didžiąją svajonę ir stengtis ją įgyvendinti.

Būtinai turime prisiminti ir dar vieną asmenį, nors jis nebuvo nei žemės ūkio mokslų atstovas, nei mokslininkas. Tai prelatas Mykolas Krupavičius, kurio 120-osios gimimo metinės minėtos 2005 metais. Jos paminėtos ir Lietuvos mokslų akademijos Žemės ūkio ir miškų mokslų skyriaus surengtoje konferencijoje. Ši asmenybė davė tokį postūmį ekonominiam ir socialiniam Lietuvos gyvenimui, kad be M. Krupavičiaus apskritai sunku išsivaizduoti Lietuvos žemės ūkį, ko gero, ir žemės ūkio mokslą.

2006-aisiais minėsime ir dar vienos ryškios asmenybės – Albino Rimkos (1886–1944 m.), Lietuvos MA tikrojo nario (1941 m.), 120-ąsias gimimo metines. A. Rimka kartu su Jonu Pranu Aleksa ir buvo 1922 m. pradėtos Lietuvos žemės ūkio reformos sumanytojai ir tikrieji „architektai“. Reformas vykdė prelatas M. Krupavičius, tapęs Lietuvos žemės ūkio ministru, ir tai buvo labai svarbu, nes jis galėjo remtis Katalikų bažnyčios autoritetu ir Krikščionių demokratų partijos galiomis, visomis tai partijai priklausiusiomis įtakingomis asmenybėmis.

Lietuvos žemės reforma buvo labai radikali. Ką reiškė išparceliuoti dvarus, palikti tik po 60 hektarų? Antraip būtų neįmanoma išspręsti Lietuvos ekonominių ir socialinių problemų. Kartu tai buvo pilietinė ir tautinė problema. Ji ir buvo sprendžiama reformos priemonėmis. Dvarininkų, kurių dauguma buvo nusiteikę priešiška Lietuvos Nepriklausomybės atžvilgiu, žemių sąskaita. Prelatas M. Krupavičius žemės reformą laikė viena svarbiausių Nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimo dalių.

Galima tik stebėtis, kaip vos Nepriklausomybę 1918 m. paskelbusioje Lietuvoje buvo šviečiami ūkininkai, kokią plačią ir reikalingą veiklą buvo tuo metu išplėtoję Žemės ūkio rūmai. Jie skleidė mokslo pažangą, mokė žmones amatų ir kitokių naudingų įgūdžių bei veiklos. Pagaliau nereikėtų pamiršti ir 1924 m. įkurtos Žemės ūkio akademijos Dotnuvoje,

kuri buvo išskirta iš Kauno universiteto į atskirą aukštąją mokyklą. Buvo priimami labai radikalūs sprendimai.

Visa tai reikėtų sieti ir su 1922 m. pradėta žemės ūkio reforma, ar ne taip?

Žvelgiant iš laiko perspektyvos ir skaitant leidinius apie tarpukario metų iškilų asmenybių nuveiktus darbus per tokį trumpą laiką bei žinant jų paveldą, stebina jų darbų gausa ir greita pažanga, didžiulis dėmesys mokslui ir švietimui. 1922 m. įkurta Lietuvos valstybinė selekcijos stotis ir 1924 m. Dotnuvos bandymų stotis. Jos veikė prie 1924 m. įsikūrusios Žemės ūkio akademijos. Remiantis Vakarų Europos patirtimi įsteigtas bandymų stočių tinklas. Buvo įkurtos Joniškėlio ir Rumokų (1927 m.), Samališkės (1935 m.), dabar LŽI Vėžaičių filialas), Radviliškio (1936 m.), Sodninkystės ir daržininkystės (1938 m.) bandymų stotys. 1936 m. įsteigta Lietuvos veterinarijos akademija.

Kas sugrąžins nuskubėjusį laiką

Šios bandymų stotys buvo įkurtos M. Krupavičiaus žemės ūkio reformos metu, o mes savaip suprantamų reformų įkarštyje jau spėjome kai kurias iš jų uždaryti.

Radviliškio bandymų stoties jau nebėra – uždaryta. Paskelbė Nepriklausomybę mes su savo žemės ūkiu

elgėmės ne visi gražiai. Pamenu, Lietuvos mokslų akademijoje skaitė paskaitą jau amžinąjį atilsį prof. Kazimieras Antanavičius. Jis buvo grįžęs iš JAV, ten kalbėjęs su žymiais ekonomistais ir žemės ūkio žinovais. Ką jie sakė? Neskubėkite griauti, paimkite iš buvusios ūkininkavimo sistemos tai, kas gera joje buvo... Bet kas tada klausėsi prof. K. Antanavičiaus ir kitų ar blaivaus proto balso... Sprendimai buvo politizuoti, dideli ūkiai išskaidyti, susmulkinti į daugybę ūkelių, o dabar vėl iš naujo ieškome galimybių, kaip stambinti laukus. Kuriamos latifundijos, t. y. einama visai kita kryptimi, negu kad buvo daroma Nepriklausomybės pradžioje. Kas atsuks atgal nuskubėjusį laiką?

Dabar naujai planuojama 2007–2013 m. žemės ūkio programa, atsižengiama į tradicinius ūkininkus, kuriems ir norime skirti Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšas. Bus mėginama paremti tuos ūkininkus, kuriems teko mažiau ES paramos. Taigi norime atkurti tai, ką per skubėjimą ir neišmintingą tvarkymąsi spėjome prarasti.

Nejau Lietuvos kaime nėra nieko gero, šviešaus?

Yra ir labai gerų dalykų, bet lieka ir daugybė bėdų. Svarbiausia – nebaigta žemės reforma. Tebelieka ir ginčytinų klausimų.

Neturime M. Krupavičiaus masto asmenybių?

Ko gero, taip. Jei kuris ir drįso pasakyti protingą žodį, tai ar kas klausė? Kai buvo rengiama žemės reforma, ir Lietuvos žemdirbystės instituto mokslininkai turėjo savų pasiūlymų, tik ar kam jų reikėjo? Buvo vykdoma buldozerinė žemės reforma: sugriauti visa, kas buvo, pasikui savaip atstatysim... Deja, atstatoma ne taip greitai. Užtat dabar lieka 0,5 mln. ha žemės, kurią vis dar reikia sutvarkyti, nenašias žemes apželdinti mišku.

Žodžiais pasisakoma už ūkininkus, paramą jiems, bet visa kita rodo, kad Lietuvos žemės ūkis rieda stambių latifundijų link, vietoj ūkininkų Lietuvos turėsime dvarininkų Lietuvą. Visiškai priešingas scenarijus, lyginant su tuo, kurio siekė M. Krupavičius ir jo šalininkai.

Gal viskas taip niūriai nesibaigs, bet šiandien vyksta tokie procesai. Kaip juos galima sustabdyti – nežinau. Smulkus ūkis – 10–11 ha – nereikšmingas, nekonkurencingas, nes jame nepanaudosi moderniausių technikos, nepasieksi reikiamo našumo. Norint būti konkurentiškam, reikia gaminti daug pigios produkcijos. Žinoma, daug priklauso nuo ūkio pasirinktos krypties, gebėjimo

konkurencingai dalyvauti rinkoje. Tradicinės žemdirbystės ūkiai turi būti dideli, jų produkcija turi atitikti griežtus produkcijos kokybės reikalavimus. Vadinasi, būtinos žinios, kaip tinkamai plėtoti ūkį. Neįdiegus naujausių technologijų, mokslo pasiekimų, konkurencingos ir geros kokybės produkcijos neišauginsi.

Net ES senbuvės Prancūzija ir Jungtinė Karalystė nesutaria dėl žemės ūkio, ypač dėl finansavimo, tad ko stebėtis, kad klimpstama Lietuvoje.

Lietuvos poziciją išsakė Europos Sąjungos Biudžeto ir finansinių programų komisarė Dalia Grybauskaitė: naujos ES narės neturi būti nustumtos ir turi gauti viską, kas numatyta.

Lietuvos ūkininkai turi vykdyti ES reikalavimus, bet mums neskiriamas toks finansavimas kaip senosioms narėms. Juk išliks tik ūkiai, kurie bus konkurencingi, kurie ras nišą parduoti savo produkcijai. Dabar mums atsidarė ES sienos, daug lietuviškos produkcijos išvežama į kitas šalis, bet į šį procesą įtrauktas toli gražu ne visas Lietuvos žemės ūkis. Didelių sunkumų kyla 3 ha ūkelių savininkams, sugriuvusioms žemės ūkio bendrovėms. Yra daug bedarbių. Mūsų žemės ūkyje ir kaime dar esama nemažai neigiamų dalykų.

Spaudoje galima perskaityti ir tokią teiginį: mūsų žemės ūkio sąlygos daug prastesnės už geresnę klimato zonoje esančių kraštų, tad gal išties verta sukurti nuo žemės ūkio gamybos kitos veiklos link? Plėtosime turizmą, poilsio industriją, mišku užsodinsime nenašius dirvų plotus....

Labai klaidinga nuomonė, kad mūsų sąlygos nėra tinkamos plėtoti žemės ūkio gamybą. Gyvulininkystei, pirmiausia galvijininkystei, mūsų sąlygos – puikiausios. Žolininkystei Lietuvos sąlygos ne prastesnės už olandų ir kitų panašaus klimato šalių. Puikiausiai galime plėtoti pieno ir mėsos ūkį, taip pat sodininkystę. Lenkija mums yra sektinas pavyzdys. Anksčiau Italija ir Ispanija Europą aprūpindavo vaisiais ir daržovėmis, o dabar lenkai, kultivuodami žemaūgius sodus, stebina Europą. Šiandien lenkiškais obuoliais užpildyta ir Lietuvos rinka, bet ir Lietuva turi eiti šia kryptimi.

Dabar Lietuvoje jau yra ūkių, iš hektaro gaunančių iki 8 t kviečių. Tarkime, Pietų Anglijoje iš hektaro gaunama 10 t. Na, bet juk Lietuva dar neatskleidė visų savo galimybių.

Tai kodėl tiesiog prikišamai Lietuvai buvo siūloma atsisakyti tradicinio žemės ūkio?

Tai konkurencijos, politikos, populizmo išdavos. Apie žemės ūkį

Nukelta į 13 p.

Akad. Veronika Vasiliauskienė ir kiti išvažiuojamojo posėdžio dalyviai LŽŪU Žemės ūkio inžinerijos institute Raudondvaryje

Petrografuota iš dokumentinio filmo

Slėnyje jam buvo slogu. Jį traukė kalnai ir žvaigždės

Pagaliau tai kartai priklauso ir K. Vasiliausko amžininkai, kuriuos būrė ateitininkų dvasios *Šatrijos* draugija, Kauno universitete išaugusi iš Vinco Mykoliaičio-Putino telkto literatų sambūrio. Tai Gediminas Jokimaitis ir jo žmona Pranė Aukštikalnytė, Vanda Zaborskaitė, su kuriais K. Vasiliauskas palaikė artimus ryšius ir savo vėlyvuojų gyvenimo laikotarpiu. Tas dalyvavimas ateitininkų veikloje siejosi su kultūrine savišvieta, filosofijos ir literatūros nagrinėjimu (Antano Maceinos, Stasio Šalkauskio, Prano Kuraičio, Juozo Girniaus, Bernardo Brazdžionio, Antano Vaičiulaičio, Juozo Grušo, Juozo Paukštelio). Tikriausiai neprasilenkime su tiesa sakydami, kad šių asmenybių pažinimo ir skleisto idėjos formavo K. Vasiliausko kartos pasaulėvaizdį bei visuomeninius idealus. Žinoma, prie visų minėtų pavardžių būtina pridėti mūsų išskirtajai kartai itin svarbius Fiodoro Dostojevskio ir kitų rusų literatūros klasikų kūrinius, kaip ir kitus pasaulines

sinjoras regėjo tą pačią dvasinę pasirtį. Juk tai buvo kartą, kurią brandino ne tik krikščioniškosios ir tautinės vertybės, bet ir literatūra, per kurią tos vertybės dažniausiai ir tapdavo pasiekiamos ir sąmoningai platinamos.

Išties tai buvo ir literatūros fanatikų gražiausiąja prasme kartą. Šį apibūdinimą pasiskoliname iš tėvo Stanislovo (Mykolas Dobrovolskis, 1918–2005 m.), kuris Monsinjurą Kazimierą kaip tik taip pavadino – literatūros fanatikas (20 p.).

Trauka nežinomybei ir žvaigždynam

Lietuvos mokslų akademijos prezidentas akad. Zenonas Rokus Rudzikas jaučia graužatį, kad nesugebėjo įvykdyti vieno Monsinjoro Kazimiero Vasiliausko prašymo: nuvežti jį į Molėtų astronomijos observatoriją. Per tą kasdienę skubą ir neatidėliotinus darbus tiesiog nespėjo, dabar jaučiasi kaltas dėl neįvykdyto

naktimis su tėvu užvertę galvas ilgai žiūrėdavę į žvaigždžių spiečius, kurie viliojo savo grožiu, dieviškomis paslaptimis (52 p.). V. Daujotytės teigimu, *Monsinjurui nuo jaunumės artima žiūrėjimo į viršų, į aukštą liniją, kuri vėliau metaforizuosis kalnais* (80 p.) Ir iš literatūros K. Vasiliauskui reikėjo *esminio žmogaus sielos nerimo, vedančio į kalnus, skatinančio kopti į kiekvieną atskirą kalną* (80 p.).

Ko gero, mūsų neįvykdyti išpareigojimai prasmingi bent tuo, kad vėl ir vėl save primena, neleidžia užsimiršti. Dažnai galvodamas apie Monsinjurą, Z. R. Rudzikas prisimena ir jo pasirinktą kovos su blogiu būdą: prieš blogį kovoti gėriu. Tik išties labai gilioms ir turtingoms sielos asmenybėms suprantamas ir veiksmingiausias šis kovos būdas.

Tarsi biblinis Dovydas

Bent jau iš paties Monsinjoro laiškų iš Šiaurės ar jo pasakojimų visai neatrodo, kad kada būtų jautęsis pralaimėjęs šią kovą. Nors tomis gyvenimo aplinkybėmis, kuriose Monsinjurui, o tada dar tik jaunučiam kunigui, tekdavo kovoti su blogiu, tai aplinkiniams veikiausiai priminė visiškai nepalyginamą jėgų santykį. Dovydo su Galijotu kovą. Beteisio ir, atrodytų, totalitarinės valstybės tarnams bei represinių struktūrų pareigūnams pasipriešinti negalinčio žmogaus beviltiškos pastangos išlikti savimi, išlikti žmogumi. Ir vis dėlto tai ne beviltiškos pastangos, nes šis iš pirmo žvilgsnio gležnutis kunigas savo tikėjimo galia ir sielos didybe pasirodė esąs ir didelis, ir galingas. Buvusieji kartu su juo tą jautė. Jo didumas ir galia turėjo ne kūnišką pobūdį. Tikriausiai tai galėtume pavadinti dvasingumu, ypatingu sugebėjimu sustiprinti kito žmogaus tikėjimą, viltį ir dvasią. Todėl šį kunigą ir norisi lyginti su bibliiniu Dovydu, kuris pakilo prieš Galijotą. Tik lietuviškojo Dovydo rankose buvo ne kalavijas, o gilus tikėjimas savo ir savo tautos teisumu šioje visai ne beprasmiškoje kovoje prieš brutalią jėgą ir tamsą. Gėris prieš blogį, atlaidumas prieš pyktį ir žiauratį.

Sistemos, nežmoniško režimo, represinio aparato tarnų Kazimieras Vasiliauskas niekada netapatino su

Monsinjurą Kazimierą Vasiliauską Vilniaus Arkikatedroje sako prakalbą Lietuvos savanoriams

Atkelta iš 1 p.

kuriai priklausė ir K. Vasiliauskas, apibūdinimą ir jos literatūrologinę analizę. Kartos, kuri jau galėjo kurti europinę, nebekomplikuojančią Lietuvą ir tokią pat lietuvių literatūrą. Karta, kuri pasireiškė stipriu kūrybinės energijos plūsmu, o kultūra pasitikėjo kaip svarbiausia autentiško gyvenimo garantija.

Ne tik ši karta, bet ir visa lietuvių tauta, anot Vytauto Mačernio, dar nebuvo visai išsireiškusi kūryba (98 p.), nes tam reikalinga laisvė, laisva egzistencija, o šito kaip tik ir stigo, *tačiau tarp tautos, rašančios eilėraščius, ir skaitančios maldaknyges yra didelis skirtumas* (99 p.). Ta karta jau buvo pradėjusi reikštis prieš Antrąjį pasaulinį karą, įgijo karo ir pokario netekčių patirties.

Prašviesėjusiųjų plejadoje

Tos kartos ryškūs atstovai, darė didelę įtaką ir K. Vasiliausko asmenybės formavimui – Bronius Krivickas (žuvęs pasipriešinimo kovose), Mamertas Indriliūnas, bendraklasis Leonardas Matuzevičius, su kuriuo likimas suves ir Šiaurėje, teks lydėti ir į paskutinę kelionę, prisiriš prie jo parašyto eilėraščio *Piemenėlio maldos*, kiek vyresnis Eugenijus Matuzevičius (g. 1917), iš kurio Biržų gimnazijoje K. Vasiliauskas perėmė vadovavimą ateitininkams, poetė ir tautosakininkė Pranė Aukštikalnytė-Jokimaitienė, o užvis reikšmingiausias, talentingiausias ir įžvalgiausias – Vytautas Mačernis – šios idealistų

kartos siekių apibūdintojas ir reikėjas, tragiškai pakirstas sprogusio atsitiktinio sviedinio skeveldros. Visai neatsitiktinai knygos pasitiktuvėse aktorius Petras Venslovas skaitė Vytautą Mačernį, neįlyginant visos kartos jaunesni ir dvasinių paieškų manifestą.

Literatūrologė prof. Viktorija Daujotytė prisimena K. Vasiliausko kartą – skaudžiai sužeistą istorijos ir pasitikėjusių kultūra

Tai karta, kurios katalikiškumas, anot Vandos Zaborskaitės, *siejosi su kūrybos, laisvės, tiesos ieškojimų dvasia* (84–85 p.). Jos aspiracijos sietinos ir su *Ateities* žurnalu (1911–1940 m., vėliau atnaujintas išėjimoje, trumpai ėjo ir Lietuvos atgimimo laikais), kuriame spausdinosi Pranė Aukštikalnytė, Paulius Drevinis, Eugenijus Matuzevičius, o redaktorais pabuvojo Kazys Bradūnas ir Bronius Krivickas.

literatūros autorius, be kurių lyg ir negalėtume kalbėti apie išsilavinusių, inteligentišką žmogų. Didelį išpūdį K. Vasiliauskui darė Jurgio Baltrušaičio poezija, kurią Monsinjurą dažnai cituodavo, daugelį pamėgtų eilėraščių mokėjo mintinai, kai kuriuos kartais ir savaip perteikdavo. Evangelijos citatas teikdavo šalia Ibseno, Dostojevskio, Putino, Aisčio, Baltrušaičio, Mačernio, nes visoje toje prašviesėjusiųjų plejadoje Mon-

pažado. Monsinjoro siekis nuvažiuoti į astronomijos observatoriją visiškai suprantamas tiems, kurie jį bent kiek geriau pažinojo. Mažiau bendravusiems V. Daujotytė primena, kad Kaziukas – sendamas vis labiau buvo Kaziukas, švytintis gerumu – nuo mažumės vaikiškai tikėjo, kad Aušrinė ir Vakarinė simbolizuoja jo mielus tėvelius. Sakė, gal iš tėvo paveldėjęs trauką nežinomybei, žvaigždynam. Šviesiomis rugpjūčio

Poetas Justinas Marcinkevičius tikėjosi sulaukti Monsinjoro Kazimiero Vasiliausko eilėraščių

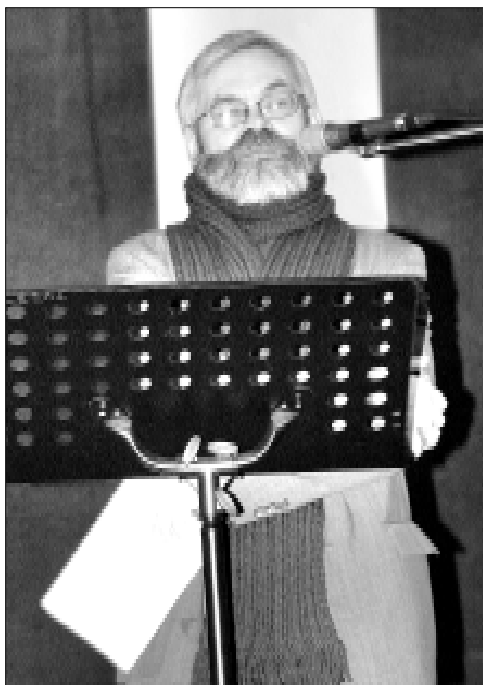
Gedimino Žemlicko nuotraukos

Lietuvos MA prezidentas Zenonas Rokus Rudzikas jaučiasi neįvykdęs vieno Monsinjoro prašymo...

Knygos pasitiktuvų dalyviai: Aldona Daučiūnienė, Vladas Braziūnas, Valentinas Sventickas, prof. Viktorija Daujotytė, akad. Justinas Marcinkevičius ir akad. Zenonas Rokus Rudzikas

Poetas Vladas Braziūnas iliustravo knygą savo nuotraukomis

priklausomybe konkrečiai tautai – jokios nuoskaudos kuriai nors tautai neįtautė, jis buvo savas visiems. V. Daujotytė pabrėžia Kazimiero Vasiliausko siekį stiprinti savųjų giminiškumo ryšį; giminiškumo, kurio vaizgantiškasis lietuviškumas neturėjo nė lašo priešpriešos kitoms tautoms (74 p.). Rusai liko jo broliai ir po 1990-ųjų, kai toks broliavimas daug kam galėjo atrodyti keistas. Kunigo priederme, regis, suvokė kilniausia prasme: *visa daryti, kad žmonių sielos būtų tyros, taurios ir turtingos* (77 p.). Savo širdyje turėdamas idealą, ir kitus vedė to idealo linkui.

Kuklumas buvo jo puošmena

V. Daujotytės naują knygą parėmė monsinjoro Kazimiero Vasiliausko labdaros fondas, kurio valdybos pirmininkas yra poetas Justinas Marcinkevičius. Šią knygą jis įvertino kaip ypatingą kalną, į kurį užkopė profesorė V. Daujotytė. Užkopė kartu su Monsinjoru, su jo šypsena, su jo kukliai nuleistu žvilgsniu, kai būdavo apie jį kalbama. Juk labai nemėgo liaupsų ir pagyrimo žodžių, kitų gėrėjimosi juo ženklų. Kuklumas buvo jo didžioji puošmena ir tylus, neįsakmus pavyzdys kiekvienam, su kuriuo teko bendrauti ar bent permesti vienu kitu žodžiu.

Pasak poeto, šioje knygoje daug sutelkta į vieną: emocinis, moralinis, protinis patyrimas, kuriam profeso-

rė suteikė Kalno įvaizdį. J. Marcinkevičius šiame Žmogaus ir Kalno įvaizdyje mato gilią prasmę, aukštų idealų simbolį, nes ištisai kiekvienas turime savąjį kalną, didesnį ar mažesnį, su kuriuo galynėjames eidami per gyvenimą. Neapsakomai keistas kalnas: kartais jis prislegia ir sugniuždo žmogų, o kartais visai priešingai – kelia vis aukštyn, kaip atsitiko ir Monsinjorui Kazimierui Vasiliauskui. Štai to ir linkėjo visiems knygos suktuvėse dalyvavusiems švenčių proga poetas Justinas Marcinkevičius: kad tie mūsų kalnai būtų įveikiami, kad mūsų pastangos kopti, augti, didėti būtų lydimos Monsinjoro geros, laiminančios šypsenos.

Poetinė užduotį įvykdė net nerašydamas eilėraščių

Tai dar vienas J. Marcinkevičiaus prisipažinimas, kurį tiesiog būtina

Prof. Viktoriją Daujotytę su jubilejumi pasveikino Lietuvos MA prezidentas akad. Zenonas Rokus Rudzikas ir akad. Justinas Marcinkevičius

aptarti plačiau. Kai poetas artimiau pažino Kazimiero Vasiliausko dvasią, jam pasirodė, kad Monsinjoras tiesiog privalo rašyti eilėraščius... Laukė neužsimindamas, tikėdamasis, kad kur nors ir kada nors staiga iškils, pasirodys vienas kitas šio poetiškos sielos kunigo eilėraščių. Taip ir nesulaukė jam gyvam esant. Kai po Monsinjoro mirties buvo tvarkoma jo biblioteka, poetas vis dar tikėjosi,

kad kur nors bus surastas storesnis ar plonesnis sąsiuvinis su eilėmis. Atrodo, nebuvo surasta.

Tačiau tai nereiškia, pasak J. Marcinkevičiaus, kad Monsinjoras neatliko savo poetinio pašaukimo, neįvykdė poetinės užduoties, kurią jis nešėsi per visą gyvenimą. Patvirtindamas šią mintį poetas perskaitė naują, rudenį parašytą, dar niekur neskelbtą ir neskaitytą eilėraščių *Monsinjoro kapas*.

Dykavidurė obelis šalia dykavidurio namo

V. Daujotytės knygą apie Monsinjorą Kazimierą Vasiliauską savo nuotraukomis pajavairino, joms tekstus pritaikė ne profesionalus fotografas, bet poetas Vladas Braziūnas. Ne toks ir keistas knygos autorės pasirinkimas bent jau tam, kuris yra matęs subtilias Vlado Braziūno nuotraukas, stebinančias gebėjimu poetiškai žvilgsniu pažvelgti į, atrodytų, visai kasdieniškus, paprastus ir vi-

Muzikinio sodrumo renginiui suteikė tarptautinių konkursų laureatas, Balio Dvariono dešimtmetės muzikos mokyklos moksleivis, violončelininkas Glebas Pyšniakas

sai nepoetiškus daiktus, jų detales. Bet juk ir žodžiuose nėra poezijos tol, kol tais žodžiais neprabyta poetas, nesudėlioją ypatinga tvarka ir toje visiškai naujoje darnoje mes atrandame kitus sąskambius, ligi tol neįžvelgtas prasmes. Panašiai ir V. Braziūno nuotraukose.

Gal kitaip nei savo eilėraščiuose, Monsinjorui skirtoje knygoje V. Braziūnas labai lyriškas, netgi etnografiškas. Į jo fotoaparato objektyvą ir dvasinės regos optiką patenka senos gryčios stakta ir pro atsargiai pravertus duris prasiveržiantis šviesos pluoštas, mūsų žvilgsnį vedantis kito sodybos medinio statinio kampo link ir prie gyvenimo vėtrų aplaužytos obelės šakų, kurios ir šį pavasarį įstengė pražysti visų išsiilgtais žiedais. Dykavidurė obelis šalia dykavidurio namo. Nugyventų gyvenimų, besikeičiančių gyvenimo sanklodų ir santvarkų ženklai. Tie patys, kuriuos atpažįstame daugelyje Lietuvos kaimų, savo tėvų likimuose ir savo pačių jausenoje.

Vis giliau į žemę smengant gryčiukei, trupant ir aižint stogo čerpėms, vis aukštesni atrodo du kaminais, tarsi kažin kokios nežinomos žemės jėgos stumiami aukštyn, vis labiau augantys. Kaminais, kaip tvariausi ir stančios ir smengančios, į negrįžtamą praeitį nueinančios gryčiutės elementai, dar stirksoję ir pačiam statiniui suirus. Neliks ir šuli-

Monsinjoro Kazimiero Vasiliausko pamėgtąjį Vytauto Mačernio eilėraščių „Aš pažinau karalių tavyje“ skaito aktorius Petras Venslovas

nio rentinio, bet liks, tegul ir aprūpėjęs, betoninis šulinio kesonas. Gimtoji Kazimiero Vasiliausko sodyba. Graudu. Skauda.

Kopė į tuos pačius dvasios kalnus

Dėl knygos viršelyje esančios Monsinjoro Kazimiero Vasiliausko archyvinės nuotraukos. Ją dėti apsispręsta, regis, pačiu paskutiniu momentu. Joje Monsinjoras, atrodytų, labiau panašus ne į save, o į popiežių Joną Paulių II. Galimas dalykas, čia glūdi ir gilesnė prasmė, nes ir Karolis Wojtyła – Popiežius Jonas Paulius II priklausė tai pačiai idealistų kartai, kuri per fizinį darbą, domėjimąsi literatūra, teatru, menu siekė tų pačių dvasios „kalnų“, kurie buvo ir lietuvių inteligentų kartos siekiamybė. Karolis Wojtyła ir Kazimieras Vasiliauskas į kunigus išventinti tais pačiais 1946 metais. 1989 m. iš šio popiežiaus K. Vasiliauskas gavo Monsinjoro garbės vardą, o 1993 m. rugsėjį Vilniaus Arkikatedroje buvo galima išvysti tris išskirtines asmenybes greta: Popiežių Joną Paulių II, Kardinolą Vincentą Sladkevičių ir Monsinjorą Kazimierą Vasiliauską. Tos pačios generacijos dvasios milžinai, tos pačios kartos aukščiausios viršukalnės.

Gediminas Zemickas

Daugelis jaunųjų mokslininkų išvyktų iš Lietuvos...

2005 m. spalio mėn. dr. A. Mokačičio, dr. L. Šalčiuvienės ir E. Vainienės atliktos apklausos duomenys nebuvo optimistiški: 74 proc. jaunųjų mokslininkų teigė, kad išvyktų iš Lietuvos, jei gautų darbo pasiūlymą užsienyje. Tik 16 proc. atsakė, kad tikrai neketina dirbti užsienyje.

Anketa, kuria siekta išsiaiškinti jaunųjų mokslininkų požiūrį į šią dieną aukštojo mokslo padėtį Lietuvoje, buvo išplatinta per Lietuvos jaunųjų mokslininkų sąjungos (LJMS) elektroninę konferenciją ir vadybos krypties doktorantams skirtą forumą. Tyrimo dalyvavo mokslininkai iš įvairių Lietuvos aukštųjų mokyklų nuo 23 iki 37 metų, dauguma jų – doktorantai.

Dabartinę aukštojo mokslo padėtį respondentai vertino gana neigiamai. Jaunieji mokslininkai mano, kad pagrindinės aukštojo mokslo problemos šiandien yra šios: atsainus studentų ir visuomenės požiūris į mokslą, pernelyg didelis darbo krūvis aukštosiose mokyklose, biurokratinė universitetų valdymo sistema, neapmokamas doktoranto darbas, nepakankamas jaunų darbuoto-

jų vertinimas ir skatinimas. Visa tai labiau kompromituoja aukštąjį mokslą, nei kelia jo lygį.

Jaunieji mokslininkai mano, kad universitetuose būtina daugiau dėmesio skirti mokslininkams tyrimams, adekvačiai paskirstant pedagoginį krūvį. Pasigesta produktyvaus bendradarbiavimo su Vakarų universitetais. Dalis siūlė labiau populiarinti patį mokslą, priimti mažiau studentų, sukurti tinkamą mokslininkų skatinimo sistemą, labiau diferencijuoti atlyginimus, keisti administracijos požiūrį į darbuotoją, kelti dėstytojų kvalifikaciją. Beveik visi respondentai atsakė, kad fakultetuose skiriama nepakankamai lėšų dalyvauti konferencijose. Vyrų buvo linkę manyti, kad didesnis mokslo finansavimas išspręstų nemažai aukštojo mokslo Lietuvoje problemų, moterys tuo abejojo.

Labiausiai savo ateitį su aukštuoju mokslu ketina sieti biomedicinos mokslų krypties atstovai, mažiausiai – socialinių mokslų. Vyrų labiau nei moterys norėtų likti aukštojo mokslo sistemoje. Vis dėlto pasiryžimui sieti savo ateitį su aukštuoju mokslu Lietuvoje ar už jos ribų ir

pasitenkinimui savo padėtimi daugiausiai įtakos turėjo konkreti situacija institucijose.

Nors daugelis apklaustųjų savo ateitį norėtų sieti su aukštuoju mokslu, vis dėlto panašu, kad universitete ketinama dirbti tik antraeilėse pareigose. Galima manyti, kad, jei mokslo institucijos nesistengs arba neįstengs pritraukti jaunų mokslininkų į pirmąją pareigą ir juos tinkamai skatinti, darbuotojai universitetuose ir mokslo institutuose toliau sens.

2006 m. asociacija Eurodoc, vienijanti nacionalines Europos valstybių jaunųjų mokslininkų organizacijas, rengs visų Europos šalių doktorantų ir jaunų daktarų apklausą, kuria bus siekiama išsiaiškinti jaunųjų mokslininkų padėtį Europoje. Prie apklausos vykdymo prisidės ir Lietuvos jaunųjų mokslininkų sąjunga, kuri yra Eurodoc narė. Šios didelės apklausos metu gauti duomenys leis palyginti jaunųjų mokslininkų padėtį Lietuvoje ir kitose Europos valstybėse.

Lietuvos jaunųjų mokslininkų sąjungos informacija

LIETUVOS TŪKSTANTMEČIO MINĖJIMO DIREKCIJA PRIE LIETUVOS RESPUBLIKOS PREZIDENTO KANCELIJOS

skelbia Lietuvos istorijos ir kultūros problemoms skirtų Mokslinių konferencijų paramos 2006 m. konkursą

1. Lietuvos tūkstantmečio minėjimo direktijos (toliau – LTMD) skelbiamo konkurso objektas: mokslinės konferencijos, skirtos Lietuvos istorijos ir kultūros problemoms.

2. Konkurso tikslas: remti mokslines konferencijas, skirtas Lietuvos istorijos ir kultūros problemoms, suteikti joms finansinę paramą.

3. Konkurse gali dalyvauti mokslo institutai, aukštosios mokyklos, nacionaliniai muziejai, nacionalinės bibliotekos.

4. Konkurso sąlygas galima rasti LTMD interneto tinklalapyje adresu <http://www.lietuva1000.lt> ir gauti el. paštu: vida.kauniene@president.lt. Informacija apie konkursą teikiama tel. (8 ~ 5) 266 4084 ir el. paštu.

5. Paraiškas pateikti iki 2006 m. sausio 26 d. 12 val. adresu: Lietuvos tūkstantmečio minėjimo direktija prie Lietuvos Respublikos Prezidento kancelijai, S. Daukanto a. 3, LT-01021 Vilnius.

Pradžia 2005 m. Nr. 12, 13

Kalbamės su dr. Jonu Mačiu-liu, Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Bibliografijos ir knygotyros centro Nacionalinės spaudos retrospektyviosios bibliografijos skyriaus darbuotoju, apie Centre parengtą dvitomį *Lietuvišką slapyvardžių: lietuviškos spaudos iki 1990 m. slapyvardžių sąvadas*. J. Mačiulis yra šio veikalų sudarytojas ir parengėjas.

Geriausias slapyvardis – pavardė

Kokie procesai prasideda su sovietinio totalitarizmo išsigalėjimu Lietuvoje pokario metais? Juk totalitarinis režimas nelabai pakentė slapyvardžius? Sprendžiu iš to, kad nedaug poetų ar rašytojų, rašiusių Lietuvoje, spausdino savo kūrybą, pasirašytą slapyvardžiais. Kita vertus, publicistikoje, laikraščiuose slapyvardžių buvo apstu. Tai kaip buvo iš tikrųjų?

Iš tiesų žymesnieji rašytojai labai retai slapyvardžiais pasirašinėjo savo pagrindinius kūrinius. Tik senesnieji jais pasirašydavo kaip oficialiomis pavardėmis ar jų sudedamosiomis dalimis (Vincas Mykolaitis-Putinas, Antanas Vienuolis). Tarpuka-

Slapyvardžiai – lietuvių sielos ir epochos prieštaravimų atspindys (3)

Šiuolaikinėje Lietuvos spaudoje taip pat vartojama nemažai slapyvardžių, tačiau jų forma gerokai skiriasi nuo, pavyzdžiui, spaudos draudimo laikų slapyvardžių. Iš esmės tokie slapyvardžiai, nepaisant kai kurių išimčių (Lacrima, Deima Kelias, Elena de Strozzi, Oralijus Statulis), jau yra išnykę. Slapyvardžiai tapo pavardiniais (*Aidas Pelenis, Juozas Papatris, Vaidas Vyturys, J. Giraitis, V. Liepaitis, Algis Petraitis, Petras Algaitis, Tadas Petryla* ir pan.). Tokią metamorfozę, t. y. tendenciją vartoti fiktonimus, galima suprasti. XIX ir XX a. sandūroje laikraščių redakcijos atvirai skelbė, kad straipsniai ir žinutės yra pasirašytos slapyvardžiais, tai nedviprasmiškai rodė ir patys parašai (*Davotka, Volungė, Zuikis* ir t. t.). Dabartiniams demokratijos, žodžio ir spaudos laisvės laikais stengiamasi nutylėti patį slapyvardžių vartojimo faktą. Tačiau išvengti slapyvardžių neįmanoma, nes daugelis jų egzistavimo priežasčių, nors ir modifikuotos, išlieka ir šian-

žuves nuo banditų kulčių, pasirašinėjo *Petryla*. Rašė apie įvairius mafijos „dalykėlius“, tad jį galima suprasti.

Tokių „būtinybių“ gali būti įvairių – estetinių, psichologinių, politinių ir t. t. Tada nieko nepadarysi, slapyvardžių išvengti nepavyks.

Jūsų atkaklus klausėjas dažnai susiduria su draugiškais patarimais pasirašinėti slapyvardžiais. Kai kuriuos skaitytojus erzina dažnai pasitaikanti to paties autoriaus pavardė. Skaitytojas mėgsta būti vedžiojamas už nosies, mulkinamas, o nepažindamas autoriaus gali objektyviau vertinti publikaciją. Kokia Jūsų, slapyvardžių eksperto, nuomonė?

Siūlyčiau parašyti: šį laikraščio numerį parengė, parašė toks ir toks žurnalistas. Nurodyti tikrą pavardę ir vardą. Žinoma, tai priklauso ir nuo laikraščio ar žurnalo pobūdžio, medžiagos vertingumo. Jeigu tai ne šiaip informacija ar žinutė, bet didelis, svarus straipsnis, tai jau visai kas kita. Tada nematau nieko bloga, jei pavardė kartosis.

Tačiau kuo daugiau slapyvardžių, tuo daugiau darbo Jonui Mačiuiliui, tu slapyvardžių „detektyvui“.

(Juokiasi.) Kiekvieno atsitiktinio slapyvardžio gal niekas ir nemėgins aiškintis. Bet kartais smalsu. Pavyzdžiui, žurnale *Tik vyrams* ar *Panelė* autoriai dažnai nenori pasirašyti, ypač jei medžiaga nurašyta iš kito, dažniausiai užsienio žurnalo. Kai įpinama šiek tiek savų minčių, žiūrėk, ir pasirašoma: *Oralijus Statulis* ar panašiai. Gal tokiam slapyvardyje slypi tam tikra ironijos dozė.

Slapyvardžių tyrinėjimo prasmė

Man atrodo, kad slapyvardis – tai žmogaus kaukė. Kažkurioje žmogaus sielos kertelėje glūdi noras maskuotis, slapkauti, kelti intriga. Iš šio noro kilo kaukių baliajai, karnavalai. Kai kas tą savo instinktą tenkina žaisdamas slapyvardžiais spaudoje.

Visai galimas dalykas, kad slapyvardžio palyginimas su kauke atitinka tikrovę. Juk net ir didžiųjų kūrėjų slapyvardžiai yra tam tikros kaukės. Pavyzdžiui, *Salomėja Nėris* – tai poetės kaukė. Kaip mokytoja, visuomenės veikėja ji buvo ir Bačinskaitė, ir Bučienė, tačiau kaip poetė – tik *Salomėja Nėris*.

Kokia šio darbo – tyrinėti, mėginti atskleisti slapyvardžius – prasmė? Pirmiausia tai tam tikro dvasinės kultūros fakto išryškėjimas. Ko gero, visose šalyse esama tokių ar panašių žinybų, žodynų, sąvadų. Kad tuo išitikintume, užtenka panaršyti po internetą. Mūsų kaimynai lenkai 1994–1998 m. išleido didelį 5 tomų veikalą *Lenkų rašytojų slapyvardžių žodynas*, Rusijoje žinomas I. F. Masanovo parengtas 3 tomų *Rusų rašytojų, mokslininkų ir visuomenės veikėjų slapyvardžių žodynas*, pradėtas leisti 1941 m. ir išėjęs keliais leidimais.

Savaime suprantama, kad šiaip sau, dėl žaidimo, tokie žodynai neleidžiami. Slapyvardžiai, būdami rašytinės kultūros dalimi, specifiskai atspindi tam tikrą visuomenės gyvenimo laikotarpį, žmonių tarpusavio santykius ir t. t.

Antra, slapyvardžių žodynai, sąvada – tai svarbus informacijos šaltinis. Neidentifikavus slapyvardžių, kurie buvo taip gausiai vartojami, ypač konkrečiais istoriniais laikotarpiais, neįmanomas gilesnis to meto pilietinės visuomenės tyrimas. Pagaliau sunku išsivaizduoti bibliografo darbą, neišsiaiškinus slapyvardžių. Todėl jau Lietuvos bibliografijos pradininkas – *Silvestras Baltramaitis* – aiškino slapyvardžius. Jo pėdomis einama iki šiol.

Manau, kad mūsų išleisto Slapyvardžių sąvado 2 tomai ir parengiamųjų darbų 5 tomai yra puikus informacijos šaltinis.

Trečia, Slapyvardžių sąvadas – tai savotiška priemonė kūrėjo psichologijos tyrinėjimui. Pavardę ir vardą žmogus gauna gimdamas, o slapyvardį pasirenka pats. Kartais net labai taikliai. Kol autorius suranda tikrąjį slapyvardį, atitinkantį jo kūrybą ir savo prasmę, ir forma, ir skambesiu gali praeiti nemažai laiko. Juk ir *Salomėja Nėris* iš pradžių pasirašinėjo kitais slapyvardžiais.

Salomėja Nėris, Liūnė Sutema, Nyka-Niliūnas, Šatrijos Ragana – labai vykę slapyvardžiai, nes jie idealiai atitinka juos pasirinkusiųjų kūrybą. Iš slapyvardžio jau galima spėti apie juo pasirašiusio autoriaus kūrinių pobūdį.

Prasmingi yra ne tik kūrėjų slapyvardžiai. Tautos dvasinio būvio, idėjinio nusiteikimo ir kitais požiūriais labai įdomūs ir paprastų žmonių slapyvardžiai. Panagrinėjus, kokius žmonės rinkosi slapyvardžius tuo ar kitu laikotarpiu, galima rasti nemažai informacijos tautos dvasios istorijai pažinti. Ypač parankus tyrinėtojams turėti būti elektroninis Sąvado variantas, kuris šiuo metu rengiamas.

Mūsų literatūros klasikų slapyvardžiai savo skambumu, muzikalumu ir prasmingumu tiesiog glosto ausį.

mu ir prasmingumu tiesiog glosto ausį.

Kodėl mokslininkai nesidangsto slapyvardžiais

O kaip mokslinėje literatūroje? Mokslinėje literatūroje slapyvardžių iš tiesų beveik nėra.

Lietuvoje gal ir nėra, bet pasaulyje buvo. Štai kad ir Nikola Burbaki (Nicolas Bourbaki). Šiuo slapyvardžiu pasirašinėjo grupė jaunų talentingų prancūzų matematikų, susibūrusių 1937 metais. Savotiškai mistifikavo matematikų pasaulį.

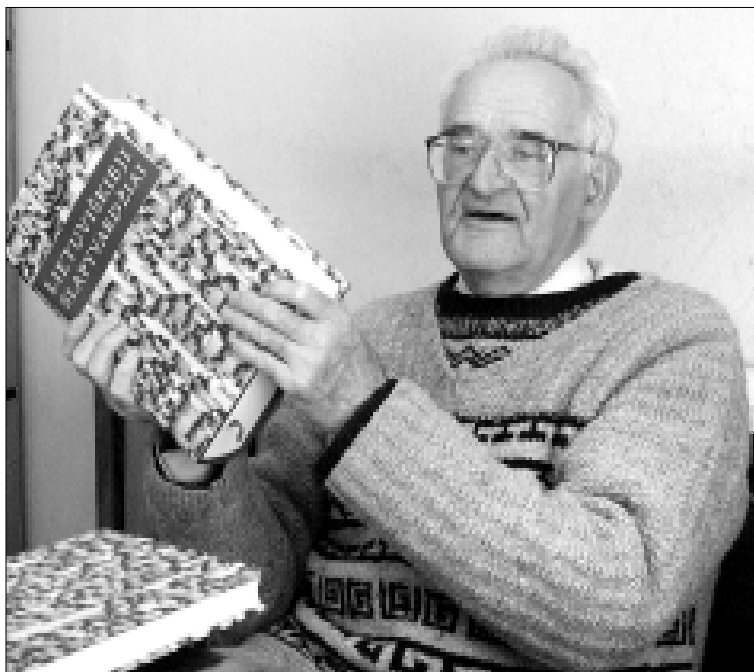
Lietuvoje fizikas Antanas Žvironas pasirašinėjo daugeliu slapyvardžių, bet jie ženklino jau ne jo mokslinę, o publicistinę kūrybą. Tai sietina su A. Žvirono dalyvavimu partijų veikloje. Mokslinė kūryba, ypač tiksliųjų mokslų, mažiau siejasi su politine konjunkture, todėl ir nėra reikalo vartoti slapyvardžius. Be to, autorius, ką nors sukūręs, išradęs, parašęs, vertina ir saugo savo autorystę ir nesislepia po slapyvardžiu.

Slapyvardžiai atsiranda, kai žmonės įsitraukia į socialinę, politinę veiklą ar dalyvauja pasaulėžiūrų kovoje.

Gal dėl to ir paprastai žmonės rašo į spaudą slapyvardžiais?

Kartais sunku paaiškinti, kodėl žmogus rašo į spaudą. Štai toks Kriukelis iš Rokiškio valsčiaus į kiekvieną

Nukelta į 13 p.

Gedimino Žemicko nuotrauka

Lietuviškųjų slapyvardžių sąvado sudarytojas ir parengėjas dr. Jonas Mačiulis

rio tradicija tarsi ir nutrūksta. Sunku pasakyti, kodėl taip atsitiko. Čia praverstų papildomas tyrinėjimas. Tačiau periodinėje spaudoje slapyvardžiais pasirašinėjo ne tik žurnalistai, bet ir rašytojai. Gal vieniems buvo nemalonu kokią menkavertį straipsnelį pasirašyti savo pavarde, kitam gal reikėjo parodyti, kad į spaudą rašo daug autorių... Vieno rajoninio laikraščio žurnalistas Sąvado rengėjui atsiuntė laišką, paaiškindamas, kodėl jis vartojo slapyvardžius, kaip juos sudarinėjo ir panašiai. Nors žurnalistas gana kūrybiškai rinkosi slapyvardžius, bet juos vartojo tik dėl vienos priežasties – buvo lyg ir neįmanoma tame pačiame laikraštyje skelbti vis ta pačia pavarde. Išradingesni slapyvardžių vartojimo motyvacijos požiūriu, atrodo, buvo satyrikai. Jų slapyvardžiai dažniausiai buvo susiję su spausdinamo teksto turiniu, laikmečio aktualijomis.

Dalis publicistų ir rašytojų iš principo nepasirašinėjo slapyvardžiais. Rašytojas ir žurnalistas Albertas Laurinčiukas yra pasakęs: *Geriausias mano slapyvardis – Laurinčiukas, ir jokio kito neturėjau.*

O kaip šiais laikais?

V. Biržiška skaito paskaitą lietuviškos spaudos draudimo panaikinimo minėjime, vykusiame 1964 m. Bostone

Nuotraukos iš LNB Rėtų spaudinių ir rankraščių skyriaus archyvo

Išmoningais slapyvardžiais pasižymėjęs rašytojas Balys Sruoga (1896–1947 m.) su žmona istorike Vanda Daugirdaitė-Sruogiene (1899–1997 m.) apie 1922 m. Kaune. Jie drauge parašė pjesę „Kas bus, kas nebus, bet žemaitis neprazus“ (1937 m.) ir ją pasirašė slapyvardžiu *Dauga Valys*, sukūrė jį iš savo pavardžių ir vardų skiemenų

Istorijos mokslas ir intelektualų priedermės

Atkelta iš 1 p.

Istoriko laisvė ir nelaisvė

Kiek laisvi savo tyrinėjimuose istorikai, kurie gilinasi kad ir į Antrojo pasaulinio karo istoriją? Visų rūpimų dokumentų jie tikriausiai niekada neturės, vadinas, daugelis jų išvadų bus gana hipotetiškos, reliatyvios.

Be abejonės, istorikai dabar yra daug laisvesni negu kad buvo, pavyzdžiui, prieš 20 metų. Nuo 1989 m. Lenkijoje buvo panaikinta cenzūra, tad šiuo požiūriu įvyko esminis pokytis. Kita vertus, niekada negalėsime pasakyti, kad istorikai yra visiškai laisvi ir gali tyrinėti, kas tik šau-na į galvą. Yra tyrimų projektai, programos, pagaliau kiekviena tyrimo įstaiga ar institucija turi savo mokslo profilį, kryptis. Sutinku, kad istorikas turėtų būti visiškai laisvas, nuo nieko nepriklausoms tyrinėtojas, bet tai tėra neįgyvendinama geidžiamybė. Apie tai kaip tik Vilniaus konferencijoje kalbėta, priminta, kad dabartinėje mokslo sistemoje istorikai turi dirbti mokslininkų grupėse, o kiekviena grupė – vadovautis savo teisėmis. Laimė, Lenkijoje visa tai jau neturi nieko bendra su ideologija ir politine cenzūra.

Tačiau istorikai juk gyvena ir veikia tam tikrų politinių jėgų lauke – tiek savo, tiek kitų valstybių politikos. Pūkiausias pavyzdys – Rusija, kuri nepraleidžia progos paspausti, paveikti kaimynių šalių vyriausybes, politikus. Nežinau, kiek tai veikia istorikus.

Sutinku, kad istorikai tam tikra prasme priklauso nuo politikos – savo valstybės ir kitų valstybių. Tačiau net ir šio spaudimo negalima lyginti su buvusiuoju... Istorikas jau neprivalo rašyti ir kalbėti tai, ką jo valstybė ar valstybės kaimynė nurodys. Ne, tas poveikis istorikams šiandien yra kitokio pobūdžio. Susidaro tokia padėtis, kai būtina pasakyti savo nuomonę apie tam tikrus dalykus. Šia prasme istorikui tenka reaguoti į esamo meto politiką.

Istorikas ir visuomenės nuomonė

Istorikui, matyt, tenka reaguoti ir į savo šalies visuomenės nuostatas. Juk Lenkijos istorikas negali rašyti ir teigti to, ko nepriims Lenkijos visuomenė, nors tai ir būtų šventa tiesa.

Uždavėte labai svarbų ir įdomų klausimą. Esu įsitikinęs, kad nors istoriką ir išlaiko visuomenė, bet tai joku būdu nepareigoja jo kalbėti tik tai, kas visuomenei patinka.

Hab. dr. Edmundas Dmitrovas su žmona istorikų konferencijoje Vilniuje; už jų – Lietuvos istorijos instituto direktorius prof. Alvydas Nikžentaitis

Žinau, kokią nepasitenkinimo audrą sukelia kai kurių Lietuvos istorikų mintys ar teiginiai, ne visai atitinkantys įprastus nuostatus. Nei apie mokslinę toleranciją, nei juo labiau apie toleranciją visuomenėje dar negalime kalbėti. Nėra lengva atlaikyti šį spaudimą.

Tačiau tai su istoriko profesija susijusi rizika... Norint būti objektyviu istoriku, reikia susitaikyti ir su tam tikra rizika būti nesuprastam, nepalaikytam. Laimė, demokratinėje visuomenėje už pareikštas mintis istorikų bent jau nesodina už groty. Bent to tikiuosi.

„Už“ ir „prieš“

Kaip vertinate Lietuvos ir Estijos prezidentų sprendimus 2005 m. gegužės 8–9 d. nepasirodyti Maskvos Raudonojoje aikštėje?

Tai politiniai sprendimai. Visi, kurie svarstė klausimą: važiuoti į Maskvą ar ne, turėjo tam tikrų argumentų. Tuometinis Lenkijos prezidentas Aleksandras Kvasnievskis (Aleksander Kwaśniewski) taip pat turėjo gana svarių argumentų, kad važiuotų į Maskvą. Jeigu nebūtų vykęs, tai vienintelis oficialus Lenkijos atstovas Maskvoje būtų buvęs Voicechas Jaruzelskis (Wojciech Jaruzelski), A. Kvasnievskio pirmtakas iki Lenkijai išsivaduojančiam iš Maskvos įtakos. Kita vertus, V. Jaruzelskis yra Antrojo pasaulinio karo veteranas, tad visai teisėtai dalyvavo Maskvoje, minint Pergalės prieš nacistinę Vokietiją 60-metį. Tačiau akivaizdu, kad V. Jaruzelskis neturėjo atstovauti visai Lenkijai.

Tačiau ir Lenkijoje, ir kituose kaimyniniuose kraštuose apsispren-

dimas, vykti ar ne į Maskvą minėti Pergalės, buvo labai prieštaringas ir sukėlė daug ginčų. Nė už vieną iš šių dviejų sprendimų negalėčiau pasisakyti vienareikšmiškai, nes kyla daug argumentų „už“ ir „prieš“. Politikai turėjo rinktis sprendimą gerokai rizikuodami.

Ar normalu, kad taip skirtingai vertinami konkretūs Antrojo pasaulinio karo istorijos klausimai, o ypač skirtingai aiškinamos karo kilimo priežastys? Vidurio ir Vakarų Europos istorikai aiškina vienaip, Rusijos – bent jau oficialiojo istorijos mokslo atstovai – kitaip.

Neturėtų būti skirtingai aiškina-ma, kas sukėlė Antrojo pasaulinio karo padarinius, dėl ko kilo karas ar kada jis prasidėjo, pagaliau kokia buvo karo eiga, kas ir kaip kovojo, kurioje pusėje, kokių nuostolių patyrė, aukas sudėjo, o kas nusikalto žmonijai. Tai elementarūs faktai, tad jokių skirtingų vertinimų čia neturėtų būti. Žinoma, jei save laikome europiečiais, ieškome istorinės tiesos, pripažįstame tas pačias europietiškas vertybes.

Tačiau esama ir tokių klausimų, kuriuos kiekviena tauta ar valstybė aiškina savaip, žvelgdama iš savo tautinės varpinės. Visa tai reikia turėti galvoje.

Tačiau Rusija toli gražu ne visada savo perspektyvas sieja su europietiškomis vertybėmis. Dažnai akivaizdžiai išlenda prastai slepiamos imperinės užmačios, ir tikrai būtų sunku teigti, kad dabartinio Rusijos istorijos mokslo neveikia šios valstybės politika.

Pergalės 60-mečio minėjimo iškilmės Maskvoje, aišku, buvo vertinamos ir Lenkijoje. Daug politikų, politikos apžvalgininkų ir stebėtojų tas iškilmes interpretavo kaip siekį

pergalės Antrajame pasauliniame kare istoriją panaudoti dabartinės Rusijos politikos reikmėms. Tokį siekį galime kritikuoti, tai ir darome.

Kita vertus, politikai visada istoriją stengiasi „įkinkyti“ taip, kad ji būtų naudinga jų siekiams. To nepakeisime, bet istorikai visa tai privalo turėti mintyje, o kur galima – protestuoti.

Lenkijos istorijos aktualijos

Kaip vertinate dabartinį Lenkijos istorijos mokslą? Ar daug jėgų nukreipiama tyrinėti Antrojo pasaulinio karo istorijos procesus: priežastis, tėkmę, to karo rezultatus ir padarinius Europos tautoms, taip pat ir pačiai Lenkijai?

Antrojo pasaulinio karo istorijos tyrinėjimai Lenkijos istorijos mokslui labai aktualūs. Keičiasi tyrinėjimų laukas: po 1989 m. daugiausia dėmesio buvo skiriama sovietų okupacijos faktams, Katynės nusikaltimui ir kitoms aukoms, kurias lenkai patyrė dėl sovietinės politikos priežastčių. Viso to anksčiau nebuvo įmanoma tyrinėti, todėl Lenkijos istorijos mokslas ėmė arti ir akėti ligi tol „dirvonavusias“ temas. Šis laikotarpis iš esmės jau baigėsi, nes ligi tol buvę „neapdirbti“ laukai jau „užsėti“.

Dabar lenkų istorikų dėmesys krypta į kitas kryptis. Apie kai kurias iš jų kalbėjau ir savo pranešime konferencijoje Vilniuje. Prieš keletis metų pradėta tyrinėti tema, kuri ligi šiol lenkų istorikų nebuvo aptarta: tai lenkų ir žydų santykiai Antrojo pasaulinio karo metais. Jedvabnos* įvykių temos tyrinėjimai Lenkijoje sukėlė audringas diskusijas, kurios, mano galva, buvo labai naudingos. Tos karštos diskusijos labai daug ką pakeitė lenkų mąstysenoje, į daug ką kitaip privertė pažvelgti ir Antrojo pasaulinio karo istorijoje.

Tad ar nori lenkai žinoti tikrą ir ne visada šlovingą, ne visada gražią savo tautos istoriją? Gal daugeliui žmonių mieliau ir toliau skendėti tam tikrų tautinių mitų miglose?

Kiekviena tauta nori save gerai vertinti, gerai jaustis, nori tikėti, kad

* 1941 m. liepos 10 d. Jedvabnos mieste netoli Lomžos miesto lenkų tautybės gyventojai – amatininkai, žemdirbiai ir miestelio vadovai vokiečiams nesikišant ir nedalyvaujant, išžudė beveik visus ten gyvenusius žydų tautybės gyventojus – apie 1600 vaikų, moterų, vyrų ir senelių. Žudyta barbariškiausiais būdais. Dalis mėginusiųjų pasislėpti buvo suvaryti į klijimą ir gyvi sudeginti. – Redakcijos pastaba.

jos istorija buvo garbinga, gera, vertybiška, o protėviai – garbingi ir niekam nepadarė nieko blogo. Nėra tautos, kuri mąstytytų kitaip.

Tačiau kiekvienoje tautoje privalo būti intelektualų, istorikų, tautos elitas, kuris turi prisiminti, kad istorijoje ne viskas buvo garbinga, ne tik buvome didvyriai, bet taip pat darėme ir daugybę kiauulysčių, piktadarysčių, nusikaltimų. Tam ir reikia tautos elito, kad jis savo tautiečiams visa tai primintų.

Kas nustebino

Ar ką nors naujo išgirdote konferencijoje Vilniuje? Gal buvo Jums netikėtų, malonių staigmenų? Gal priešingai, nusivylėte?

Didelių netikėtumų gal ir nebuvo, bet daug naujo išgirdau apie tas valstybes, kurių savo veiklos kasdienybėje man netenka tyrinėti. Pavyzdžiui, daug labai įdomaus apie Vengrijos istoriją išgirdau iš prof. Attilos Poko (Attila Pok) pranešimo. Ko gero, tai buvo vienas įdomiausių konferencijos pranešimų, gal ir todėl, kad prasčiau esu susipažinęs su Vengrijos istorija.

Buvau ir nustebintas: apie Latviją ir Estiją Antrojo pasaulinio karo metais kalbėjo ne tų tautų istorikai, bet vokiečiai, kurie šiuo metu dėsto ar dirba tose šalyse. Man būtų įdomiau išgirsti pačių latvių ar estų istorikų nuomonę. Gal jie tos temos iki galo nespėjo įsisavinti, bet vis tiek būtų įdomu pamatyti jų mastymo eigą, patirtį, tyrinėjimų mėginimus. Man būtų buvę įdomu su jais pabendrauti ne vien kaip su istorikais, bet ir kaip su tų šalių atstovais. Žodžiu, man buvo netikėta, kad nepamačiau, neišgirdau latvių ir estų.

Jeigu jaučiamės europiečiais, tai tokioje konferencijoje būtų buvę gerai išvysti Rusijos istorikus, taip pat Baltarusijos, Ukrainos.

Visiškai pritariu, nors negaliu atsakyti į klausimą: kodėl nebuvo tų kraštų istorikų. Toks jau organizatorių sumanymas. Tačiau Rusijos, Ukrainos, Baltarusijos istorikų dalyvavimas neabejotinai būtų įdomus. Tačiau jei dalyvautų Rusijos istorikai, tai būtina reikėtų kviestis ir Vokietijos Antrojo pasaulinio karo istorijos tyrinėtojus bei žinovus. Tai, ko gero, pernelyg išplėstų visą konferenciją.

Dalyvavome, sakyčiau, mažesniųjų tautų istorikų būryje. Tų tautų, kurios atsidūrė Antrojo pasaulinio karo metais po gigantų tautų karo mašina. Štai ši perspektyva konferencijoje ir buvo analizuojama.

Vilnius lieka Vilniumi

Dabar klausimas asmeniškai Jums: ar dažnai lankotės Vilniuje? Ką šis miestas Jums reiškia?

Vilniuje esu antrą kartą. Prieš pusantrų metų su žmona čia teko dalyvauti konferencijoje. Įsitikinau, kad Vilnius yra idealus miestas rengti konferencijas. Pirmiausia todėl, kad tai yra labai gražus. Kiekvienas čia jaučiasi jaukiai. Be to, Vilnius tinkabutent tokios temos konferencijai, nes jis nuo seno buvo įvairių tautų atstovų gimtasis miestas, labai įdomi jo istorija. Aišku, Vilniaus istorijoje buvo visko – ir šviesių spalvų, ir tamsių dėmių. Tokie miestai labai tinka vaisingam darbui ir diskusijoms.

Kalbėjosi
Gediminas Zemlickas

Prof. Atila Pokas iš Budapešto įsitraukė į istorikų diskusiją

Europos širdyje, Strasbūre (2)

Pradžia 2005 m. Nr. 22

Tęsiame pasakojimą apie Druskininkų mokytojų, daugiausia pensininkų, kelionę į Europos Parlamentą Strasbūre, kur vieną savaitę per mėnesį plenariniuose posėdžiuose dalyvauja ir 13 Europos parlamentarų iš Lietuvos.

Habsburgai, Elzasas ir Lietuva

Pats laikas priminti, kad Elzasas, kurio svarbiausiam mieste Strasbūre ir įsikūrę Europos Parlamento rūmai bei kitos svarbios institucijos, atliko reikšmingą vaidmenį ir Vokietijos, ir Prancūzijos istorijoje. Jei su tikslumu, kad Šventosios Romos imperijoje itin įtakingi buvo Habsburgų dinastijos karaliai ir imperatoriai, bus nesunku suprasti ir Elzaso vietą tose istorinėse peripetijose: Habsburgai nuo X a. buvo Aukštutinio Elzaso landgrafai. 1273 m. vokiečių kunigaikščiai karaliai išsirinko turtingą Elzaso grafą Rudolfą I, popiežius jam pripažino imperatoriaus titulą. Nuo Rudolfo I ir prasidėjo Habsburgų dinastijos kilimas bei išgalėjimas Šventosios Romos imperijoje. Rudolfas I įsitvirtina Austrijos žemėse, o rytinėje imperijos dalyje Bohemiją ir Moraviją prisijungia liuksemburגיעčiai. Plėsdami imperiją Habsburgai nuo Elzaso įsitvirtino visoje Vokietijoje iki rytinių Alpių pakraščiu.

Nors karališkasis vainikas kartais išsprūdavo iš Habsburgų rankų, ši dinastija su trumpomis pertraukomis valdė iki 1330 m., o nuo 1438 m. imperijos sostą išlaikė net iki 1806 metų.

Regis, nuo tų įvykių nutolę baltų kraštai vis dėlto nebuvo tiek tolimi, kad nepajustų grėsmingų padarinių savo egzistencijai, nes XIII a. prasidėjo Šventosios Romos imperatoriaus ir Romos popiežiaus remiamų vokiečių vienuolių karinių ordinarų kryžiaus žygiai į Pabaltijį. Livonijos ordinas klasta bei žiaurumu nukariavo lyvių ir estų, o Kryžiuočių ordinas – prūsų žemes. Lietuvos Didžioji Kunigaikštija turėjo sutelkti visas karines, ekonomines ir dvasines galias, siekdama atsispirti mirtinam pavojui. Siekdama išvengti kraujo

brolių prūsų likimo, Lietuva daugiau kaip 200 metų kovojo su riteriais iš Vakarų, todėl palankaus žodžio natarsime nei Habsburgams, nei jų valdytai Šventosios Romos imperijai.

Kieno žemė – to religija

Viduramžių saulėlydyje reikšmės ir ankstesnės įtakos Šventosios Romos imperijoje neteko riterija, ligi tol buvusi svarbiausia imperatoriaus atrama kovoje su įnoringais kunigaikščiais, kurie rasdavo dingsčių nepaklusti vieno valdovo valdžiai. Sparčiai augo miestai, jie tapo kultūros ir ekonomikos centrais. Nėgana to, miestai ėmė jungtis į sąjungas. Ypač reikšmingos buvo Reino miestų sąjunga ir Hanza, jungusi Šiaurės Vokietijos miestus. Hanzos sąjunga atliko labai svarbų politinį ir ekonominį vaidmenį net ir už imperijos ribų, savo įtaką išplėtusi ir į mūsų Baltijos pajūrį bei Lietuvos miestus. Prekybos ir miestų sąjungos pagreitino ankstyvojo kapitalizmo atsiradimą Vokietijoje.

Didžiules permainas ne tik Vokietijai, bet ir visai Europai atnešė Johano Gutenbergio išrastas knygų spausdinimo būdas – apie tai bus proga priminti kalbant apie senąjį Strasbūrą arba, vokiškai tariant, Štrazburgą, kuriame J. Gutenbergas gyveno, manoma, 1430–1444 metais. Knygų spausdinimas pagreitino humanizmo idėjų plitimą, o Martyno Liuterio garsiosios tezės padarė perversmą žmonių mąstysenoje. Tiesa, ne visų galvose tos permainos vyko vienodai greitai; tai įrodė ir kilęs Valstiečių karas (1524–1526 m.). Valstiečiai reikalavo baudžios panaikinimo, tikybos ir ūkio laisvės. Tuo metu Vokietija išsivėlė į ginčus su Prancūzija, Vokietiją iš pietryčių puolė turkai, 1529 m. pasiekė Vieną.

Vidaus nesutarimų alinamoje Vokietijoje kilo religinė kova: katalikams vadovavo imperatorius, o protestantus palaikė dauguma kunigaikščių. Imperatorius laimėjo, bet stiprėjanti kunigaikščių opozicija ir atsinaujinęs karas su Prancūzija priverė imperatorių atsakyti valdžios. 1555 m. Augsburgėje paskelbta religinė taika, kunigaikščiai galėjo pasirinkti katalikų ar Liuterio tikėjimą. Įsigaliojo principas: kieno žemė – to

religija. Kone visa šiaurės Vokietija iki Dunojaus tapo protestantiška.

Tačiau jėzuitų ordinas sukėlė sąjūdį, kuris gavo kontrreformacijos vardą. Tarp katalikų ir protestantų išplieskė Trisdešimtmetis karas. Jis baigėsi 1648 m. Vestfalijos taika, tačiau kartu buvo palaidota imperijos vienybė. Vokietija tapo 300 valstybėlių konglomeratu. Kartu sudėjus jose gyveno 4 milijonai gyventojų, viena valstybėlė vidutiniškai užėmė 20–25 km² plotą. Šiuos politinius vienuos jungė imperatorius ir bendras Reichstagas. Ėmė stiprėti atskiros vokiečių valstybės. Štai tada ir atėjo Brandenburgo ir Prūsijos valstybės klestėjimo laikai. Jos valdovas Frydrichas Vilhelmas I labai sustiprino ne tik savo karinę galią, bet ir rūpinosi švietimu, menais, kultūra. 1701 m. ši kunigaikštystė tapo Prūsijos karalyste.

Prūsijos konkurentė Austrija maždaug tuo pačiu metu išgyveno ne pačias linksmausias dienas. 1683 m. turkams antrą kartą užėmus Vieną, vokiečių kunigaikščiai trumpam pamiršo savo tarpusavio vaidus, kartu su Lietuvos ir Lenkijos jungtine valstybe atmušė turkus. Tačiau vokiečiams savo jėgas sutelkus kovai su turkais, tuo bemat pasinaudojo Liudvikas XIV – Karalius Saulė. Jis prisijungė prie Prancūzijos Elzasą, užėmė Strasbūrą. Kad ir kaip toli nuo Lietuvos būtų Vienos, Elzaso ar kitos mums egzotiškos Europos vietovės, šiek tiek pasidomėjus, pasigilinus, tuojau matyti, kad daug kas tarpusavy susiję, persipynę. Tik 1795 m. netekusi valstybingumo Lietuva buvo atskirta nuo Europoje vykusių procesų.

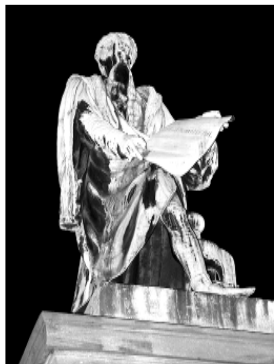
Kai ambicijų daugiau negu amunicijos

Laisvės, lygybės ir brolybės idėjos neapėjo ir Vokietijos, nors Europos monarchų niekas taip nebaugino, kaip revoliucinės tautų nuotaikos. Dalyvaudamos prieš revoliucingą Prancūziją nukreiptoje Europos monarchų koalicijoje Prūsija ir Austrija 1792 m. pralaimėjo mūšį prie Valmi. 1795 m. su Prancūzija pasirašytoje separatinėje Bazelio taikos sutartyje Prūsija atsisakė teisių į kairįjį Reino krantą, vadinas, ir į Elzasą. Užtat geriau Prūsijai sekėsi rytuose: po Antrojo ir Trečiojo Lietuvos ir Lenkijos jungtinės valstybės padalijimų (1793 ir 1795 m.) Prūsijai atiteko Gdanskas, Torūnė, beveik visa Didžioji Lenkija, diduma Mozūrijos, dalis Palenkės ir Lietuvos Užnemunė.

Šis žemėlapių perkarpymas dar

Garsiojoje Strasbūro Dievo Motinos katedroje

Paminklas J. Gutenbergui Strasbūre

nebuvo Europos istorijos pabaiga. 1806 m. vokiečių kunigaikščiams teko nusilenkti Napoleonui, kurio argumentai mūšio lauke buvo nepalyginamai stipresni už amuniciją neparemtas kunigaikštystės ambicijas. Tai jau nebuvo tas pats laisvės ir lygybės revoliucinių idėjų skleidėjas. Mažoji kapralo iš Korsikos idealų laikus buvo galima ir pamiršti, nes nuo 1801 m. Napoleonas jau buvo imperatorius. Vokietijos imperija turėjo paklusti Prancūzijos imperijai. Beje, Napoleonas nebuvo iš tų, kurie kuo nors tenkintųsi iš dalies: 1806 m. jis deda tašką, ir rieby, Šventosios Romos imperijos gyvenime – ją panaikina. Nėgana to, Napoleonas išsismaginęs ėmė naikinti religines Vokietijos valstybes ir kunigaikštystes, kaip istorinį nesuipratimą Europos žemėlapyje. Po Napoleono reformos Vokietijos žemėlapyje liko 39 vokiškų valstybių Reino sąjunga, kuri tapo Prancūzijos karine sąjungininke.

Napoleonas smarkiai į priekį pasuko užkariautų valstybių istorinės raidos ratą: Vokietijoje buvo panaikinta baudžiava, įvestas Napoleono kodeksas. Šios permainos įsigaliojo ir lietuviškoje Užnemunėje.

Su Napoleono kariuomene Prūsija ir kitos Vokietijos valstybės dalyvavo 1812 m. žygyje į Rusiją, tačiau ten pralaimėję buvę sąjungininkai bemat persimetė į priešingą pusę: Prūsija sudarė sutartį su Rusija prieš Napoleoną ir Prancūziją. Prūsai lėmė sąjungininkų pergalę Tautų mūšyje prie Leipcigo 1813 m., ir Vaterlo mūšyje 1815 m. Vokietija nusimetė Prancūzijos jungą.

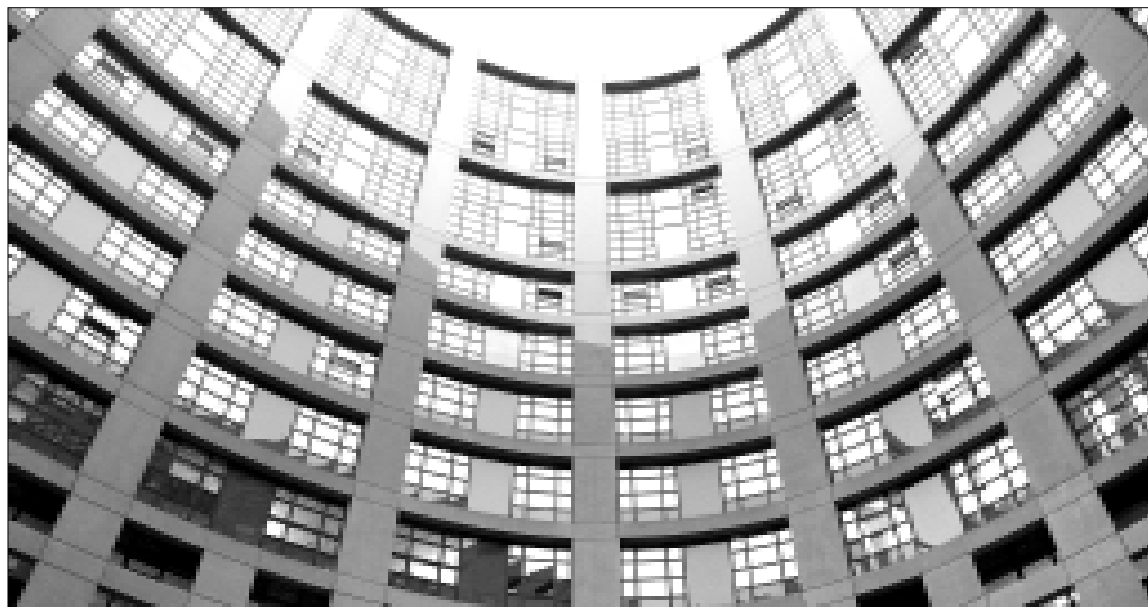
Nei vokiečiai, nei prancūzai. Elzasiečiai

Nuo Bismarko prasideda realūs žingsniai atkuriant Vokietijos imperiją – Reichą. Tam reikėjo naujo katalizmo, kuriam pagrindą davė 1870-iejai; tada Vokietija pradėjo

naują pergalingą karą su Prancūzija. Vilhelmas I tapo atkurtosios Vokietijos imperijos imperatoriumi, o Bismarkas – imperijos kancleriu. Elzaso ir Lotaringijos regionas buvo prijungtas prie Vokietijos ir jai priklausė iki 1918 m. lapkričio mėn., kai vėl grįžo Prancūzijai. Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui Vokietija prisijungia Elzasą ir Lotaringiją, o

1945 m. šis regionas vėl grįžo į Prancūzijos sudėtį.

Elzasas lyg ta mainoma kortaėjo iš rankų į rankas, tik niekas neklausdavo elzasiečių, ką jie patys apie visa tai mano ir kokiai valstybei norėtų priklausyti. Vyresniosios kartos elzasiečiai dar galėtų papasakoti, kaip jų krašte buvo sprendžiamas kalbos klausimas. Vietos dialektai vaikai pramokdavo šeimoje, o toliau tekdavo mokytis prancūzų arba vokiečių kalbos, priklausomai nuo to, kas tuo metu valdė – Berlynas ar Paryžius. Nieko nuostabaus, kad toks kortų kaladės maišymas, apskritai visa istorinė patirtis, suformavo savitą elzasiečių mąstymo būdą ir charakterį. Jie nesijautė esą nei tikri prancūzai, nei vokiečiai. Buvo nepatenkinti krašto valdytojais iš Berlyno, ne ką geresni atrodė ir Paryžiaus statybiniai. Elzase kilo stiprus autonomijos siekis.

Europos Parlamento rūmai

Naujosios Europos simbolis

Tiesa, padėtis pasikeitė, kai Strasbūro likimą nulėmė 1949 m. gegužės 5-oji: tą dieną Londone pasirašyta sutartis, pagal kurią 10 didžiųjų Vakarų Europos valstybių įkūrė pirmąją europinę instituciją – Europos Tarybą. (Lietuva šios organizacijos nare tapo 1993 m. gegužės 14 d.) Strasbūro pasirinkimas šios ir kitų svarbių Europos institucijų būstine turėjo ir gilią simbolinę prasmę: ilgai buvęs Prancūzijos ir Vokietijos nesantaikos priežastimi, nuo šiol Elzasas turėjo tapti susitaikymo, taikos ir naujosios Europos simboliu.

Naujosios Europos selekcininkai išaugino vaisių, kuriuo yra ko didžiutis. Dabar Strasbūras – viena Europos sostinių, ir tai maloniai glosto elzasiečių savimeilę.

O kaip Elzaso autonomijos siekiai? Šiandien tai jau ne tas kraštas, kuris buvo ankstesniais laikais. Jei anksčiau du trečdalius gyventojų sudarė valstiečiai, tai dabar jų „svoris“ nesudaro nė 4 proc. Retsykiais prieš rinkimus vietos politikai dar mėgina sužaisti Elzaso ambicijų ir autonomijos siekių korta, tačiau rinkimai parodo, kad tik apie 1 proc. elzasiečių iš tikrųjų norėtų autonomijos.

Gegužės 9-oji – Europos Sąjungos gimtadienis

Europos Sąjunga prasidėjo nuo Prancūzijos ir Vokietijos susitaikymo. Valstybių, kurios nuo 1870-ųjų iki 1945-ųjų tarpusavyje kariavo net tris kartus. Po Antrojo pasaulinio karo išvarginta Europa svajojo, kaip būtų galima taikos ir draugystės sai-

ir plieno bendrija, kurios narėmis tapo Belgija, Vokietijos Federacinė Respublika, Liuksemburgas, Prancūzija, Italija ir Nyderlandai. Teisė priimti sprendimus, susijusius su šių šalių anglių ir plieno pramone, buvo patikėta nepriklausomai institucijai – „Aukštajai vadovybei“. Ž. Monė tapo pirmuoju jos pirmininku.

Tie siūlymai ir sprendimai padėjo šiandieninės Europos Sąjungos pamatus, ir gegužės 9-oji švenčiama kaip ES gimtadienis. R. Šumanas ir Ž. Monė pelnė naujosios Europos „architektų“, ES pradininkų vardus.

Elzaso sritis kaip jokia kita labiausiai tiko būti susitaikymo simboliu. Nuo Vokietijos Elzasą skiria Reinas, o nuo Prancūzijos – pats šio krašto savitumas ir šimtmečius puoselėtas laisvės bei savarankiškumo siekis. Daug kartų iš rankų į rankas ejęs Elzasas dabar yra Prancūzijos ir Vokietijos susitaikymo bei Europos vienijimosi simbolis. Europos tiltas per Reiną šiandien nėra skiriamoji dviejų valstybių riba, niekas netikrino mūsų pasų, nestabdė mūsų autobuselio važiuojant iš Vokietijos į Prancūziją, o kitą dieną tuo pačiu Europos tiltu traukiant atgal – per Vokietiją ir Liuksemburgą į Briuselį.

Nekarūnuota diplomatinė sostinė

Septintas pagal gyventojų skaičių Prancūzijos miestas – Strasbūras yra nekarūnuota diplomatinė Europos sostinė: čia įsikūrusi 71 valstybės atstovybė ar konsulas. Taigi net ir nebūdamas sostine Strasbūras pelnė, ko gero, daug solidesnį „titulą“ – jis vadinamas Europos širdimi. Ir tai ne

Mes patekome į Europos Parlamento Strasbūre plenarinių posėdžių tuo metu, kai čia buvo svarstomas labai ramus nepolitinis – klimato kaitos – klausimas. Didžiulėje posėdžių salėje kur ne kur sėdėjo po parlamentarą – tie, kurie tą dieną skaitė pranešimus arba buvo užsirašę kalbėti. Tvyrojo vangi ramybė, kurią retsykiais sutrikdydavo tik šurmuly sveciams skirtoje tribūnoje; ten nuolat pasirodydavo iš įvairių ES šalių atvykusių ekskursantų grupės. Patogiai įsitaisę galėjome pasiklausyti plenarinio posėdžio eigos, ausinėse skambėjo kalbančių parlamentarų kalbų sinchroninis vertimas taip pat ir į lietuvių kalbą, kaip vieną iš 20 oficialių Europos Sąjungos kalbų.

Kiti parlamentarai posėdžio eigą galėjo stebėti televizorių ekranuose savo kabinetuose. Tėn jie gali girdėti visus plenarinio posėdžio kalbėtojus arba sinchroninį jų kalbos vertimą.

Posėdžių salė virsta bičių aviliu, kai prasideda balsavimas. Mat balsavime nedalyvaujantiems parlamentarams gresia sankcijos: gali būti nubraukta pusė atlyginimo. Skatinamas parlamentarų aktyvumas: praleidusiems 30 proc. balsavimų nesuteikiama teisė kalbėti plenariniame posėdyje. Gauti žodį nėra paprasta, konkurencija didelė, nes dauguma iš 732 parlamentarų dažniausiai nori pasisakyti, o plenarinis posėdis trunka tik vieną savaitę per mėnesį. Beje, kalbantiems „ne į temą“ kitą kartą žodžio gali būti ir neduota.

Kaip kas triūsia

Europos Parlamente yra daugiau kaip 100 politinių partijų atstovų. Jie telkiasi į 8 frakcijas, iš kurių trys svarbiausios: liaudies partija (krikščionys demokratai ir konservatoriai), socialistai ir liberalai. Nė viena frakcija neturi daugumos, todėl nesutariant liaudininkams ir kairiesiems, gali lemti liberalų balsai. Į kokias frakcijas pasiskirstė Lietuvos europarlamentarai?

Laima Andrikenė ir Vytautas Landsbergis priklauso Europos Parlamento Centro dešinei – Europos liaudies partijos (krikščionių demokratų) ir Europos demokratų frakcijai. Tai didžiausia šio Parlamento frakcija, ją sudaro 267 nariai. Antra pagal dydį, turinti 200 narių, yra Socialistų frakcija Europos Parlamente. Iš Lietuvos šioje frakcijoje yra Justas Paleckis ir Aloyzas Sakalas. Trečia – Liberalų ir demokratų aljanso už Europą frakcija, kurioje nemažai Lietuvos atstovų: 5 iš Darbo

Europos Parlamento narė dr. Laima Andrikenė su savo buvusiais mokytojais bei kitais kelionės dalyviais iš Druskininkų Parlamento rūmuose

partijos (Danutė Budreikaitė, Ona Juknevičienė, Šarūnas Birutis, Jolanta Dičkutė ir Arūnas Degutis) ir du liberalcentristai – Margarita Starkevičiūtė ir Eugenijus Gentvilas. Du Lietuvos atstovai yra Sąjungos už tautų Europą frakcijoje – Valstiečių liaudininkų partijos atstovas Gintaras Didžiokas ir Rolandas Pavilionis.

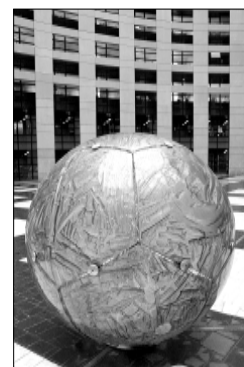
Lietuvos atstovai Strasbūro plenariniame sesijoje pasiskirstė į Europos Parlamento komitetus. Jie dirba Biudžeto (Laima Andrikenė), Užsienio reikalų (Vytautas Landsbergis ir Justas Paleckis), Regioninės plėtros (Eugenijus Gentvilas), Vystymosi (Danutė Budreikaitė), Pramonės, mokslinių tyrimų ir energetikos (Šarūnas Birutis), Transporto ir turizmo (Arūnas Degutis), Žemės ūkio ir kaimo plėtros (Gintaras Didžiokas), Kultūros ir švietimo (Rolandas Pavilionis), Užimtumo ir socialinių reikalų (Ona Juknevičienė), Ekonomikos ir pinigų politikos (Margarita Starkevičiūtė), Teisės reikalų (Aloyzas Sakalas) ir kituose komitetuose.

Akivaizdu, kad Lietuvos interesus mūsų europarlamentarai veiksmingai gali ginti tik burdamiesi į aljansus. Vienas iš parlamentarų darbo kokybės rodiklių yra jų aktyvumas, kalbos, tartos diskusijose per plenarinius posėdžius. Dar gali būti minutės trukmės kalbos aktualiais klausimais arba labai trumpos kalbos po balsavimo, paprastai skirtos paaikškinti balsavimo argumentus. Kaip čia atrodo mūsų šaliai?

Per pirmuosius devynis mėnesius aktyviausi buvo Liaudininkų frakcijos atstovai V. Landsbergis ir L. Andrikenė, kalbėję atitinkamai 18 ir 15 kartų. V. Landsbergis dažniausiai kalbėjo ES užsienio politikos ir saugumo klausimais apie santykius su Rusija, padėtį Kaukaze, žmogaus teises pasaulyje. Net 10 iš visų kalbų buvo trumpos kalbos dėl

balsavimo motyvų ir nedidelių pakeitimų priimamuose tekstuose.

L. Andrikenė savo kalbose daugiausia dėmesio skyrė 2005 ir 2006 m. ES biudžeto klausimams, naujai finansinei 2007–2013 m. perspektyvai, ES užsienio politikos, santykių su Rusija ir Kaliningrado srities klausimams. Ji taip pat kalbėjo ES derybų su Turkija dėl jos narystės ES klausimu, dėl Romano Pro-

džio (Roman Prodi) vadovaujamos Europos Komisijos veiklos ataskaitos, žmogaus teisių klausimais. Europarlamentarė ne kartą kalbėjo dėl padėties Baltarusijoje, siūlė konkrečias priemones, kaip šioje šalyje plėtoti demokratiją, taip pat kalbėjo dėl padėties Moldovoje ir Padniestrės Moldavijos Respublikoje. Pasisakė dėl Liuksemburgo ir Jungtinės Karalystės pirmininkavimo ES.

M. Starkevičiūtė dažniausiai kalba ekonomikos ir finansų politikos klausimais. Ji kalbėjo dėl Europos pinigų politikos ir informavimo dėl euro įvedimo Lietuvoje kampanijos, ES finansinės perspektyvos 2007–2013 m., finansų rinkų integracijos, ES viešųjų finansų, mokesčių, užimtumo, socialinės politikos klausimais.

Lietuvos poziciją mums aktualiu bulvių krakmolo kvotų padidinimo klausimu Europos Parlamente gynė L. Andrikenė ir G. Didžiokas, apie europinių tinklų energetikoje plėtrą Baltijos regione kalbėjo Š. Birutis, reikšmingais vidaus rinkos klausimais dėl Paslaugų direktyvos kalbėjo D. Budreikaitė.

Įdomu, kad tose kalbose paieškoję žodžio *Lietuva*, jį rasime aštuoniuose L. Andrikenės, po keturis R. Pavilionio ir E. Gentvilo kalbose.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

Strasbūro senamiestis naktį

tais suvienyti Senojo žemyno tautas. 1950 m. gegužės 9 d. tuometinis Prancūzijos užsienio reikalų ministras Robertas Šumanas (Robert Schuman), įkvėptas Žano Monė (Jean Monet), savo garsiojoje prakalboje pasiūlė Europos integracijos modelį, galintį užtikrinti pokario Europoje taiką ir gerovę. To modelio esmė: pradėti nuo Vakarų Europos anglių ir plieno pramonės sujungimo. 1951 m. buvo įkurta Europos anglių

vien poetinio įkvėpimo akimirka kažkieno mesteltas skambus epiteatas. 1999 m. Ilo upės vienos atšakos pakrantėje išaugo naujieji Europos Parlamento rūmai, ES mokesčių mokėtojams kainavę 400 mln. eurų. Kartą per mėnesį Strasbūre vyksta Europos Parlamento plenariniai posėdžiai; jie tęsiasi savaitę. Strasbūre taip pat įsikūręs Europos žmogaus teisių teismas ir Europos Taryba (pastarosios dvi nėra ES institucijos).

Viduramžių Strasbūras

Garsieji kanalai – neatsiejama Strasbūro senamiestio dalis

Pradžia 2005 m. Nr. 12

Palangos savitumą formuoja ne vien pajūrio paplūdimiai, kopos ir parkas, bet ir pastatų architektūra bei mažosios architektūros formos. Ką reiškia mūsų pajūrio architektūros savitumas? Vargu ar pavyktų keičiamais sakiniiais ir vienareikšmiškai tai apibrėžti. Tai kelių kultūrų samplaika – kuršių, žemaičių, lietuvių, vokiečių, gal net rusų, gal teisingiau – sovietų, nes juk neišmesime 1945–1990 m. Lietuvos istorijos laikotarpio.

Kad pažanga pati savaime neatina (priešingai, negu teigė ir įrodinėjo Gotfrydas Leibnicias, o šį filosofą teiginį *Kandide* ironiškai išjuokė Volteras), rodo Palangos kavinės *Vaidilutė* ir jos vietoje dabar stovinčio pastato pavyzdžiai. Klaipėdiečio architekto Gyčio Tiškaus projektuota *Vaidilutė*, kaip ir kiti pastatai, pavyzdžiui, Kuršių nerijoje – tai aki vaizdas įrodymas, kaip reikėtų pajūryje projektuoti pastatą. Deja, gražioji *Vaidilutė* sudegė 1984 m., iš apdegusių liepų ataugo atžalos, bet *Vaidilutės* vietoje pastatytas statinys Palangos architektūros vaizdo prie Birutės kalno nepapuošė. Anksčiau stovėjęs darniai su aplinka suaugęs statinys, deja, nieko neišmokė vėliau toje pačioje vietoje projektavusio architekto.

Tautos vado ažuolas

Palangos botanikos parko takų sankryžoje ties Birutės kalnu auga vadinamasis Tautos vado ažuolas. Sovietiniais metais apie tai tyliai būdavo užsimenama „savųjų aplinkoje“, neoficialiai. Buvo tarsi vieša paslaptis. Dabartinėje literatūroje apie Palangos parką neretai galima aptikti žinių, kad šis ažuolas sodintas paties prezidento Antano Smetonos, bet vargu ar tai ką nors bendro su

Prie Birutės kalno lankytojų dėmesį patraukia Birutės kalno seniausios praeities aprašymai

tiesa turintis teiginys. Bent jau parko direktorius Antanas Sebeckas teigia ką kita.

Kai tautininkai atėjo į valdžią, palangiškiai norėjo jiems įtikti ir nutarė pasodinti prezidentui A. Smetonai skirtą ažuoliuką. Vyko mitingas. Sakytos prakalbos, atitinkamas tekstas buvo įdėtas į kapsulę ir pakastas po sodinamo ažuoliuko šaknimis. Pats prezidentas A. Smetona ažuolo nesodino.

Nors ažuolas ir aptvertas, bet jį apsaugoti nėra paprasta. Vis atsiranda norinčiųjų medį apkabinti, pasikrauti energijos, o gal išsikrauti.

Paleoastronominė observatorija

Archeologas Vladas Žulkus, dabartinis Klaipėdos universiteto rektorius, iškėlė hipotezę,

Vilko metais – po Žemaitijos sodus, parkus ir miškus (5)

Gedimino Žemlicko nuotraukos

kad ant Birutės kalno buvusi įrengta senovės lietuvių observatorija. Šią mintį toliau plėtojo etnologas, paleoastronomas Libertas Klimka ir architektas Saulius Manomaitis. Pagal esamą archeologinių tyrinėjimų medžiagą ir pasiremdamas paleoastronominėmis žiniomis, S. Manomaitis sudarė matematinį vienuolikos stulpų išdėstymo modelį, nustatė azimutus ir apskaičiavo saulės laidos datas, kurios sutapo su kalendorinėmis šventėmis. Aštuoni stulpai buvo iš-

ir pasaga juosė ovalią 16x13 m dydžio aikštelę. Pylimo perimetru vidinėje pusėje buvo iki 1 m gylis į smėlį sukasti 11 medinių stulpų. Jie buvo įkasti nevienodais tarpais ovalioje 0,6–0,7 m skersmens duobėje, tik vienas – šiaurinėje dalyje – buvo įkastas griovelyje. Sudegusių rąstelių ar tašų liekanos rodo, kad tai būtų statinio su stogu arba nuo žemės pakelta platforma.

Tyrinėjant toliau, nustatyta, kad šio statinio pėdsakai – tai paleoastronominės observatorijos, arba stebyklos, liekanos. Nėgana to, tolesni tyrinėjimai parodė, kad čia gana paprastu būdu buvo pastatytas sudėtingas įrenginys dangaus šviesuliams stebėti.

Kas žino „Alkos kodą“

Įdomu, kad pirmais tyrinėjimų metais rasta tik 10 stulpų pėdsakai. Spėta, kad jie orientuoti pagal azimutus, kurie atitinka tiksliai Saulės ir Mėnulio padėtis. Trūko vieno svarbiausio – stulpo, rodančio vasaros saulėgrįžos azimutą. Apskaičiavus, kur stulpas turėtų būti, jo liekanos buvo atkastos tiksliai numatytoje vietoje po taku. Ovalios stulpų duobės rodo, kad juos statant siekta tikslumo – prieš užkasant stulpai buvo stumdomi.

Sujungus stulpavietes po dvi tiesėmis, jų azimutai palyginti su Mėnulio ir Saulės laidos padėtimis horizonte. Tapo akivaizdu, kad Birutės kalne buvusio pylimo forma idealiai tinka dangaus šviesulių laidai stebėti. Tekančius šviesulius stebėti trukdo pylimas ir miškingas horizontas rytuose.

S. Manomaitis ant pajūrio kopos pastatė didelį Birutės kalno astronominės stebyklos maketą ir įsitikino, kad šviesulių laidą atitinkamame taške stebėti ir nustatyti atitinkamą kalendorinių švenčių ar apeigų dieną galima iš bet kurios šventyklos vietos. Dangaus šviesulių kelio taškus tiksliai pažymi šviesulių metami stulpų šešėliai. Į jūrą besileidžiančios Saulės ilgas šešėlis nutįsta per stebyklos aikštelę, sujungdamas du atitinkamus stulpus. Galimas daiktas, kad stebėjimai buvo atliekami ir per atitinkamų stulpų viršūnes.

S. Manomaitis nustatė ir dar vieną svarbų dalyką. Jis įrodė, kad at-

Palangos parko peizažinė dalis su rožynu

stumai tarp stulpų ir laikotarpiai, kuriuos sudaro per gretimus stulpus fiksuojamos datos, tarpusavyje susiję. Žinant proporcingą jiems skaičių seką, kurią tyrinėtojas pavadino *Alkos kodu* (alka reiškė šventąjį arba aukojimo kalnelį), visus stulpus galima sukasti per vieną dieną. Tiesa, ta diena ne bet kokia, o lygiadienio, t. y. birželio 22-oji.

Dviejų pasaulėžiūrų sankirta

Skirtingos tautos garbino skirtingus dievus, tad ir jiems skirtos šventės buvo labai įvairios. Pasak V. Žulkaus ir kitų senosios astronominės stebyklos Birutės kalne tyrinėtojų, pagrindinė šventyklos ašis buvo orientuota į saulės laidą, balandžio 23-iają. Tai Jorės, arba krikščioniškųjų Jurginių, šventės diena. Gamtamaniams mūsų protėviams Jurgis – tai Ganyklis, gyvulių ir jų augintojų globėjas. Beje, jis „atsakingas“ ir už audros debesis, todėl buvo labai svarbus pajūrio žvejams ir jūreiviams kuršiams. Tad per Jorę derinosi dvi pasaulėžiūros: vakarų baltų, orientuota į jūrą, ir žemaičių, kuriems labiau rūpėjo žemdirbystės reikalai.

Pagoniškoji pasaulėžiūra ir su ja susijusios tradicijos keitėsi, tad ir vaidilutės Birutės laikų vėliau jos vardu pavadintame kalne šventykla išreiškė jau vėliausių laikų pagonybės ideologiją. Krikščioniškaisiais laikais žemaičių Jorė, kuris kuršiams

siejosi su Patrimpu, Natrimpu, Antrimpu ar Trimpu, savo galias „perleido“ šv. Jurgiui. Žinoma, ne iš karto, nes ir XVI a. Birutės kalne dar buvo švenčiama balandžio 23-ioji – Antrimpo-Jorės šventė. Ilgaamžė tradicija pasinaudojo katalikų kunigai, kurių pastangomis ant Birutės kalno buvo pastatyta nedidelė medinė bažnytelė; jai suteiktas ne bet koks, o šv. Jurgio vardas. Čia pradėtos laikyti katalikiškos pamaldos, vykdavo Jurginių atleidai, per kuriuos į Palangą suplūsdavo daugybė žmonių iš visos Žemaitijos ir net iš Latvijos bei Prūsijai priklausiusio Klaipėdos krašto. Senoji tradicija persipynė su katalikybe ir pamažu joje ištirpo.

Kretingiškieji pasirodė esą sumanesni

Birutės kalno papėdėje įrengtas stendas supažindina su kalne buvusia paleoastronominės stebykla. Tačiau Šventosios miškininkas inžinierius Rimantas Kviklys apgailestauja, kad liko neįgyvendintas vienas projektas, kuris Palangai būtų labai tikęs. Vilniaus dailės akademijos Klaipėdos fakultete buvo apgintas įdomus diplominis darbas, atkuriantis senąjį astronominį kalendorių. Kaip dekoratyvinis elementas buvo įvestas ir Saulės laikrodis. Projektą įgyvendinti buvo pasiūlyta Palangai, bet kurorto vadovų tai nesudomino. Tada įgyvendinti projektą ėmėsi kretingiškieji ir šalia Kretingos muziejaus pastatė astronominį kalendorių su Saulės laikrodžiu. Dabar tai – viena iš Kretingos išmūšimų, nors projektas buvo skirtas autentiškai senosios astronominės stebyklos vietai Palangoje. Dabar palangiškiai ir kurorto svečiams lieka tik pasidžiaugti, kad Palangoje tokia astronominė stebykla yra buvusi senovėje. Miesto vadovai gali pasiteisinti, kad yra bent stebyklos aprašas ties Birutės kalnu. Iš kitų kraštų atvykusiems lankytojams jis daro didelį įspūdį; dar įspūdingiau būtų atrodęs atkurtasis astronominis kalendorius. Deja, palangiškiai taip ir nesuvokė, kad minimaliomis pastangomis galėjo įgyti dar vieną kurorto deimantuką.

Jeigu panašiai – pragmatiškai ir netoliaregiškai – būtų mąstęs grafas Feliksas Tiškevičius, tai šiandien neturėtume nei Palangos parko, nei tvenkinių, nei iškilų rūmų, kur dabar įkurdintas Gintaro muziejus. Ko gero, ir dabar čia tebebūtų šilas, o gražiųjų tvenkinių vietoje – užpelkėjusios uodų peryklos. Laimė, Antanina ir Feliksas Tiškevičiai vadovavo ne vien pragmatinės naudos kriterijais, antraip visą dėmesį, ko gero, būtų sutelkę į tradicinę ūkinę veiklą ir Darbėnų dvarų centrą. Jau navedžiai Tiškevičiai savo svarbiausia rezidencija iš visų valdų pasirinko Palangą.

Palangos parke randame sielos atgaivą

Sumanymui įgyvendinti buvo pasiūlyti du autoritetai: rūmams projektuoti – architektas Francas Švechtenas (Franz Schwechten), o parkui – Eduardas Fransua Andrė. Jiedu neseniai buvo perprojektavę *Samostrele* rūmus ir parką Vokietijai priklausiusioje Poznanės Didžiojoje Kunigaikštystėje. Reikia turėti mintyje, kad Antanina Tiškevičienė (mergautinė pavardė Korzbok-Lack) buvo kilusi iš Poznanės krašto; ten povestuvinę kelionę ir buvo išsirengę jaunavedžiai Tiškevičiai.

Palangos parko vaizdas iš paukščio skrydžio

Kiekvienas palangiškis ir šiaip išsilavinęs žmogus pasakys, kad Palangos parką projektavo garsus prancūzų kraštovaizdžio architektas Eduardas Fransua Andrė, (1840–1911). Tačiau šią lyg ir aksiomą patvirtinančių autentiškų dokumentų neturėta. Po truputį jų pradėjo rasti, kartu sklaidėsi ir su

Kretingos miškų urėdijos Šventosios girininkijos girininkas inž. Rimantas Kviklys dalijasi pajūrio kopų ties Palangos parku saugojimo rūpesčiais

me meno ir kultūros G. Pompidu (Pompidou) centre Paryžiuje; ten vyko La Villette parko konkursinių darbų paroda. Grupės nariai buvo to konkurso ir parodos dalyviai. Regi-

muose. Ten svečiai iš Lietuvos užsiminė norį daugiau sužinoti apie E. F. Andrė veiklą Lietuvoje. P. Klimas prisiminė kadaise iš antikvaro pirkęs kažkokią Palangos parko iliustraciją. Ištraukęs iš knygų spintos parodė svečiams, o šiuos ji labai sudomino. Užrašas prancūzų kalba po iliustraciją skelbė: *Palangos parkas (Kuršas, Rusija) prancūziškas parteris*. Tai buvo, kaip vėliau išsiaiškino R. Pilkauskas, 1906 m. sodininkystės žurnalo *Revue Horticole* spalvota įklija, kurioje pateiktas Palangos parko vaizdas iš paukščio skrydžio.

Šių žurnalų komplektus R. Pilkauskas galėjo panagrinėti, kai jam pavyko padirbėti TSRS Mokslų akademijos Vyriausiojo botanikos sodo bibliotekoje Maskvoje. Šalia Palangos parko spalvotos įklijos rado E. F. Andrė sūnaus Rene Eduardo Andrė (René Edouard Andrė, 1867–1942 m.) straipsnį *Palangos parkas (Kuršas)*.

Iš straipsnio aiškėjo, kad E. F. Andrė Palangoje drauge su sūnumi dirbo trejus metus. Iš straipsnio galima susidaryti nuomonę, kokiais principais vadovavosi pasaulinio garso parkų architektas, kurdamas Palangos parką, jo požiūris į vietovę, vietos augaliją, pajūrio mišką, t. y. aplinką ir tos aplinkos elementus, iš kurių dar nos E. F. Andrė ir sukomponavo įspūdingiausią mūsų krašto parką.

E. F. Andrė Lietuvoje projektuotais parkais susidomėjo prancūzai

Paskutinį XX a. dešimtmetį ėmė gausėti autentiškos medžiagos apie Palangos ir kitus E. F. Andrė Lietuvoje projektuotus parkus – Vokės,

Palangos botanikos parko direktorius Antanas Sebeckas pasakoja apie Tautos vado ažuolą

Užutrakio, Lentvario. Nuopelnai priklauso ir patiems įžymybės paliuonims, padėjo ir kai kurios palankiai susiklosčiusios aplinkybės. Antai mūsų Birštonas yra susidraugavęs su ant Šer (Cher) upės kranto išsidėsčiusiu La Krua-en-Tureno (La Croix-en-Touraine) miestu. Drau-

ti ir E. F. Andrė provaikaitę Florenca Andrė Kepeler. Ji yra filologė, menotyrininkė, kraštovaizdžio architektė ir svarbiausia – 1994 m. Prancūzijoje įkurtosios Eduardo Andrė asociacijos prezidentė. Asociacijos nariai propaguoja garsaus parkų kūrėjo paveldą, jo įvairiose pasaulio šalyse su-

Birutės kalne – dabartinis šv. Jurgio koplyčios altorius ir langų vitražai

gaujantys lietuviai ir prancūzai tikriausiai savo pačių nuostabai visai netikėtai atrado dar vieną juos artinantį kultūros faktą, kuris abiem pusėms yra labai aktualus.

Pasirodo, La Krua-en-Turene savo sodybą turėjo ir joje paskutiniuosius savo gyvenimo metus praleido ir ten mirė E. F. Andrė, kuris Lietuvą papuošė mažų mažiausiai keturiais nuostabiais parkais, o gal ir penkiais. (Specialistai vis dar tvirtai nesutaria dėl Kretingos parko pertvarkymo autorystės.) Ligi šiol La Krua-en-Turene tebegyvena E. F. Andrė paliuonys. Pažintis su retkarčiais į šį miestą atvykstančiais birštoniečiais paskatino Lietuva labiau susidomė-

projektuotus parkus. Štai kodėl į prancūzų akiratį pateko ir Lietuva.

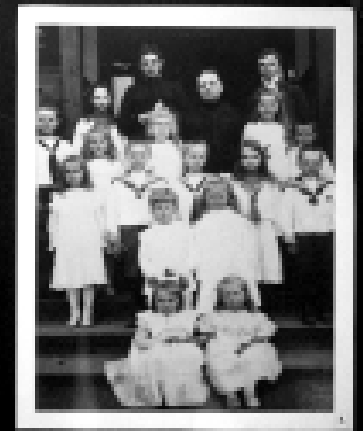
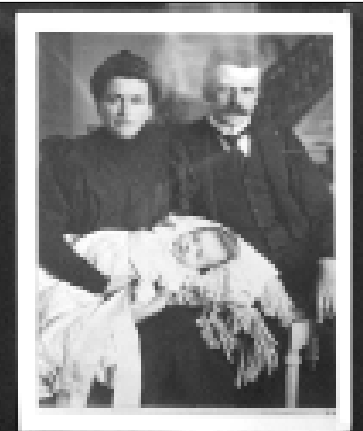
Kaip prancūzai ieškojo Palangos parko

Pribrendo metas labiau susidomėti ir Lietuvoje esančiu E. F. Andrė paveldu. Beje, prieš tai dar reikėjo, kad tuos grafams Tiškevičiams projektuotus parkus prancūzai susietų su Lietuvos vardu. Mat Versalio nacionalinės sodininkystės mokyklos architekto peizažisto prof. E. F. Andrė projektuotų objektų sąrašuose, kurie du gauti iš Danielio Leženo (Daniel Lejeune) archyvo, nurodomi projektuotų objektų pavadinimai, šeiminių pavardės ir šalis, kurioje tie objektai yra. Viename sąraše minimi Jonui Tiškevičiui projektuotas Vokės parkas, Juozapui Tiškevičiui – Užutrakio ir Feliksui Tiškevičiui – Palangos parkas. Antrame sąraše jau minimas ir ketvirtasis parkas – Lentvario, nurodomas ir savininkas – Vladislavas Tiškevičius. Kada sudaryti sąrašai, nėra aišku, data nenurodyta. Nurodyta valstybė, kurioje tie keturi E. F. Andrė parkai Tiškevičiams buvo suprojektuoti – Rusija. Europai Lietuva nuo 1795 m. jau buvo Rusija. Tiesa, E. F. Andrė sūnus 1906 m. Palangos parką pristatė kaip esantį Kurše. Tad nereikėtų labai stebėtis, kad ir garsiojo parkų kūrėjo provaikaitė F. A. Kepelen Palangos kadaise ieškojo Rusijos žemėlapyje. Ir nerado.

Reikalai pajudėjo iš nebūties 1990 m. prisikėlus Lietuvos valstybei. Poniai F. A. Kepelen pavyko užmegzti ryšius su jos prosenelio parkais besidominčiais Lietuvos specialistais, o 1996 m. ji pati pirmą kartą apsilankė Lietuvoje.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

Palangos parko įkūrėjai – grafai Antanina ir Feliksas Tiškevičiai – ir jų giminės atstovai žvelgia iš senų nuotraukų

parko kūrimu susijusios miglos. Juk net tokie autoritetai kaip architektas ir architektūros istorikas Stasys Abramauskas, parkų bei kraštovaizdžio tyrinėtojas Antanas Tauras XX a. 6-ajame dešimtmetyje yra rašę, kad Palangos parkas buvo pradėtas kurti 1848 metais. Kokiais šaltiniais rėmėsi – neaišku. Bent jau aštuonmetis E. F. Andrė čia niekuo dėtas. Anot Lietuvos kraštovaizdžio architektų sąjungos valdybos pirmininko Regimanto Pilkausko, šiuos ir kitus apie Palangos parką rašiusius asmenis veikiausiai suklaidino vadinamasis Senasis parkas ties kurhauzu – grafų Tiškevičių įkurtas sodelis. Jo sieti su pajūrio mišku ties Birutės kalnu ir E. F. Andrė pastangų vaisiumi nederėtų.

Beje, 1925 m. Žemės ūkio departamento leidinyje *Palangos kraštas* Ignas Končius ir Viktoras Ruokis teigė, kad Palangos parkas pradėtas tvarkyti 1895 m., o *pagražinimo darbus vedė dailininkas Andrė, prancūzas*. Šie autoriai taip pat teigė, kad parko rūmas baigtas statyti 1898 m. Šie teiginiai iš esmės neprieštarauja ir šiuo metu turimoms žinioms.

Vienas tokių naujai aptiktų dokumentų – spalvotas Palangos parko vaizdas iš paukščio skrydžio. Įdomi jo aptikimo istorija. 1983 m. grupė Tarybų Sąjungos kraštovaizdžio ir kitų architektų lankėsi Nacionalinia-

mantas Pilkauskas ir Augis Gučas paskambino Petriui Klimui, buvusio Lietuvos pasiuntinio Petro Klimo sūnui. Šis pakvietė apsilankyti savo na-

Palangos parko projektas. Autorius – kraštovaizdžio architektas Edouardas Andrė, 1899 m. Iliustracija iš žurnalo „Kelonės ir pramogos“, 1990, Nr. 5 (10)

Iš žurnalo „Lietuvos želdynų ateitis“. Vilniaus dailės akademijos darbai 23, 2001 m.

Pradžia 2005 m. Nr. 18

Kalbamės su prof. dr. Manfred Kleinu (Manfred Klein), buvusiu ilgamečiu Bylefeldo (Bielefeldt) universiteto (Fachhochschule) dėstytoju ir profesoriumi, dabar gyvenančiu Austrijoje, daug metų, nuo širdžių pastangų ir laiko skiriančiu Lietuvos etnologijos tyrinėjimas. Mums įprastuose dalykuose profesorius įžvelgia tokių subtilybių ir taip apibendrina, kad priverčia susimąstyti apie mūsų turimą paveldą, žmogiškuosius santykius, vertybes, kuriuos, nesuvokiant jų vertės, gali praslysti kaip savaime suprantami kasdieniai dalykai. Kitaip tariant, svečio akimis tarsi mums suteikiama galimybė į save pažvelgti šiek tiek iš šalies, iš tam tikro atstumo, kuris ir skiria kasdienybę nuo apibendrinimo, išvados, suvokimo gelmės.

Kas rūpi vokiečiams buvusiuose Rytprūsiose

Ką gi, šiame pašnekesyje su Jumis J. D. H. Temei (Jodokus Donatus Hubertus Temme, 1798–1881 m.) skyrėme daug dėmesio, nors gal ne daugiau, negu jis vertas. Bent jau tokia mintis kyla bendraujant su Jumis, gerbiamasis Manfredai. Lietuvos skaitytojai bemat pastebės, kad į Jus kreipiuosi tiesiog vardu, kaip Jūs visada ir prašėte. Tai, ko gero, dar viena pamoka mums.

Dar pažymėsiu, kad JAV lietuvių Bostone išleistoje *Lietuvių enciklopedijoje* apie J. D. H. Temę yra straipsnelis, nors ir nedidelis. Enciklopedijose, kurios pasirodė sovietų laikais, J. D. H. Temė buvo minimas tik kaip lietuviškų sakmių tomų leidėjas. Jo literatūrinė veikla čia, matyt, niekam nebuvo žinoma.

Grižkime prie Mažosios Lietuvos paveldui skirtos konferencijos, kurioje labai aktyviai dalyvavote tris dienas ir tris naktis.

Taip, dar nepamirškime ir turinčių vakarų.

Žinoma, profesoriau. Kaip vertinate šią konferenciją? Kiek ši Mažosios Lietuvos paveldui skirta tema Jums atrodo įdomi ir reikšminga? O gal priešingai? Jei Mažoji Lietuva tėra negrįžtančios istorijos ir praeitin

Kuo pasauliui gali būti įdomus lietuviškasis paveldas (5)

Gedimino Žemlėckio nuotraukos

nugrimzdusios kultūros faktas, tai gali ir įdomi tik praeities tyrinėtojams?

Manau, kad ši tematika svarbi siekiant išsaugoti visų mūsų paveldą. Jis įdomus ir pasauliui. Gali būti, kad čia, Lietuvoje, pastatėte per daug paminklų, ir kai kam daug kas atrodo nebeįdomu. Bet reikia išsaugoti tai, kas dar yra išlikę iš Mažosios Lietuvos paveldo. Negalima leisti, kad tai dingtų be pėdsako. Turiu mintyje ir architektūros, ir žmonių dvasinio gyvenimo paminklus. Aišku, pirmiausia reikia stengtis kuo daugiau sužinoti apie šį paveldą. Mums, gyvenantiems ir dirbantiems Vokietijoje, tai labai svarbu.

Vis dėlto esu kiek sutrikęs – šiuo konkrečiu Mažosios Lietuvos atveju. Vokietijoje mažai kas domisi Mažąja Lietuva. Rytprūsiose gimę žmonės dar domisi šiuo kraštu, bet ne jame gyvenančiais. Vokietijoje labai mažai kas žino apie mozūrus ar lietuvininkus. Gali taip atsitikti, kad ir vokiečių enciklopedijose nebebus minima Mažoji Lietuva – vokiškai *Preussisch Litauen* arba *Klein Litauen*. Tai keistas dalykas.

Manote keistas?

Keistas, nes Mažoji Lietuva yra ir Vokietijos istorijos bei kultūros paveldo dalis. Taip pat kaip ir Lietuvos istorijos dalis.

Tai bendras paveldas.

Taip, bendras. Vokietijoje dabar kiek daugiau rašoma apie mozūrus, bet apie lietuvius ar lietuvininkus – ne. Todėl apie juos žmonės mažai žino, ši paveldą ar istorinį palikimą tyrinėja tik vienas kitas.

Bet štai konferencijoje dalyvavo, pranešimą skaitė, kartu po Mažosios Lietuvos kraštą keliavo Arturas Hermanas (Arthur Hermann), Jūsų kolega, kurio niekaip neapkaltsi, kad nesidomi lietuvininkais ar Mažąja Lietuva.

A. Hermanas, Gerardas Baueris (Gerhard Bauer), dar vienas kitas tyrinėtojas. Mažoka, jei siekiame tikro dėmesio Mažąjai Lietuvai.

Atsivertę Vokietijoje A. Hermano ir Anemary Lepa (Annemarie Lepa) leidžiamo žurnalo „Annaberger Annalen“ puslapius pamatysime, kad išties daugiausia spausdinama Jūsų ir A. Hermano straipsnių, taip pat ir autorių iš

Rymo Rambyno kalno senosios pušys

Lietuvos – Domo Kauno, Vacio Bagdonavičiaus, Silvos Pocytės ir daugelio kitų. Gaila, bet autoriai iš Vokietijos žurnale reiškiasi ne itin aktyviai.

Man nesmagu pritarti, bet tai tiesa. Vokiečiai domisi Prūsija, bet ne joje gyvenusiais žmonėmis. Štai koks paradoksas. Laikraščiuose gana daug rašoma apie dabartinį buvusių Rytprūsio kraštą, šiek tiek apie to krašto istoriją, bet apie lietuvininkus ar kitų tautų gyventojus – ne.

Rūpi paminklai, pati žemė, joje gyvavusi vokiška kultūra ir materialusis paveldas, bet ne ten gyvenusių kitų tautų kultūra ir paveldas?

Taip. Veikiausiai, tai ne iš piktos valios – tiesiog tai, kas buvo mažiau aktualu, įdomu, vis sunkiau prisimename.

Ištirpsta, pasimiršta atsiminimai. Kaip ir tautos tapatumas – taip pat ištirpsta kitose socialinėje aplinkoje, kultūroje. Kai paveldo supratimas labai selektyvus, pernelyg siauras, tai ir susidaro palankios sąlygos tam paveldui nykti.

Manau, kad jaunajai istorikų kartai galėtų būti įdomus pačių lietuvininkų egzistavimo faktas ir jų istorinis likimas. Dabar tyrinėjamas Klaipėdos kraštas ir nelaiminga šio krašto lietuvininkų istorija. Kai Klaipėdos kraštas atiteko Lietuvai, lietuviai darė toli gražu ne viską, kad to krašto gyventojai būtų patraukti prie Lietuvos. Todėl daug tame krašte gyvenusių lietuvių vėliau kažkodėl pasisakė už Vokietiją. Kodėl taip įvyko? Manau, kad istorikams turėtų būti labai įdomu. Pamokanti istorija.

Vokietijoje tėra keletas besidominių šia problematika. Ir A. Hermanas, ir G. Baueris domisi Lietuva, todėl į jų akiratį patenka lietuvininkai. Vokietijoje Mažosios Lietuvos gyventojais taip pat domisi istorikas Joachimas Tauberis (Joachim Tauber), o iš Lietuvos istorikų galėčiau paminėti Alvydą Nikžentaitį. Tačiau jis domisi su Klaipėdos krašto istorija susijusiais žmonėmis, bet

juk nuo Klaipėdos krašto į pietus, anapus Nemuno, taip pat gyveno lietuvininkai. Iš istorikų akiračio jie lyg ir dingo.

Ko reikėtų pasimokyti iš austrų ir vokiečių

Tačiau ši konferencija, skirta Mažosios Lietuvos paveldui, tam ir rengta, kad nedingtų tokie dalykai, kad būtų prikelta tai, kas greitai pamirštama ir nunyksta. Kartais ir be pėdsako.

Lietuvoje – taip. Juk kaip mane patį patraukė Mažoji Lietuva? Pirmiausia susidomėjau ja per rašytoją J. D. H. Temę. Mano kolega G. Baueris, regis, pradėjo labiau domėtis tik parašęs straipsnį apie Mažosios Lietuvos kalbos ypatybių palikimą vokiečių kalboje. Jį domino germanizmai lietuvių kalboje ir lituanizmai vokiečių ir prūsų kalbose.

Tačiau G. Baueris juk ne kalbininkas?

Jis sociologas, bet jam ši tema įdomi, todėl iš žodynėlių ir kitų šaltinių prisirankiojo medžiagos. Dabar G. Baueris pensininkas, kaip ir aš, bet Mažosios Lietuvos nepamiršta.

Apibendrinkime: vis dėlto optimizmo nėra labai daug. Mažų tautų paveldo likimas priklausys nuo jų pačių atminties tvarumo. Lietuvininkai bus gyvi tol, kol gyvuos lietuviai, o didelėms tautoms vargu ar bent kiek labiau rūpės lietuvininkų dvasinis ir materialusis paveldas. Nebent kaip tos didelės tautos paveldo dalis. Dramatiška, bet teisinga išvada.

Vis dėlto Vokietijoje ir Austrijoje sugebėta labai gerai išsaugoti senąjį paveldą: architektūrą, folklorą, literatūrą.

Prie Rusnės evangelikų liuteronų bažnyčios – atminimo lenta ir antkapinis paminklas Johanui Frydrichui Ankeriui, Norvegijos karališkosios giminės atstovui; ši giminė Rusnėje vertėsi prekyba, turėjo dvarą. Paminklas perkeltas iš sunykusių senųjų Rusnės kapinių

Kalbate apie didelę vokiečių tautą... Abejoju, kad net ir slovėnai, gyvenantys Austrijos pietuose, būtų labai patenkinti savo senojo paveldo likimu. Austrams gal ir kitaip atrodo, bet ką mano patys slovėnai? Juk net ir kultūringoje Austrijoje vargu ar buvo išsaugotas žydų ar romų kultūros paveldas.

Šių tautų paveldas – ne, bet tai juk kitas dalykas. Slovėnų kultūra išsaugota. Gal ne taip gerai, kaip reikėtų, bet išsaugota. Romai – visai kitas reikalas. Vokietijoje ir visoje Europoje jie labai ilgai dar buvo „svetimi“, net iki XXI amžiaus.

Romai buvo klajokliai, o tai nepažėjo jiems išsaugoti savo paveldo ir paties geriau integruotis į socialinę aplinką.

Klajokliai nuolat keisdavo savo

Šilutės katalikų bažnyčia

Aktyvūs Mažosios Lietuvos paveldo tyrinėtojai: klaidėdiciai Bernardas Aleknavičius, Viktoras Petraitis ir vilnietis dr. Algirdas Matulevičius

gyvenamąją vietą, todėl jais tarsi ir nereikėjo rūpintis, o sėsliau gyvenusiais žmonėmis – reikėjo. Dar ilgai net slovenai Austrijoje buvo mažuma, priversta pati savimi rūpintis, o dabar jais rūpinasi Austrijos valstybė.

Vokietijoje panašiai buvo susirūpinta sorbais (lužitėnais). Jais ėmė rūpintis buvusi Vokietijos Demokratinė Respublika. Galimas dalykas, įtakos turėjo ir ideologinės priežastys – man sunku spręsti. Tačiau šį paveldą gavusi Vokietijos Federacinė Respublika dabar jau negali į sorbus nekreipti dėmesio, nes labai susikompromituotų pasaulio akyse. Todėl vokiečiai sorbais labai rūpinasi.

Man teko lankytis Baucene. Ten vyko konferencija, kurioje kalbėta apie tautinių mažumų išsaugojimą. (Aš toje konferencijoje kalbėjau apie lietuvininkus.) Vokietija labai nemažai lėšų skiria sorbų paveldo išsaugojimui. Baucene veikia sorbų kalbos ir kultūros institutas.

Tačiau ar tokios vienai tautai sudaromos „šiltnamio sąlygos“ padės ją išsaugoti? Juk ir iš šios mūsų diskusijos išplaukia viena svarbi mintis: tauta, tiksliau iš pradžių pavieniai jos asmenys praranda tapatumą ne tik dėl istorinių priežasčių, bet labai dažnai ir dėl vidinių – kai nebenorima priklausyti savo tautai, bodimasi ar net gėdijamasi būti jos nariais. Prarandamas tautinis imunitetas, svetima kalba, mados, elgsena nurungia savąją, prigimtine. Tai štai ar reikia stiprinti tautinį imunitetą, o jei reikia, tai kaip? Ar „šiltnamio sąlygos“ padės jį išlaikyti ir sustiprinti? Gal priešingai: tingūs, nejudrūs, riebus katinai sapnuoja ne peles, bet visai kitokius sapnus.

Galiu sutikti, kad sorbų atveju jau esama tam tikro muziejiskumo. Tačiau patiems žmonėms, sorbų tautos atstovams toks valstybės rūpestis jais net labai patinka. Sorbai jaučia savo vertę, jaučiasi galį išlaikyti savo kalbą ir kultūrą. Vieną vakarą Baucene užėjau į kažkokį restoraną.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Vokietijos laikų teismo ir kalėjimo pastatas Šilutėje

Atkelta iš 3 p.

mėgsta kalbėti daugelis mūsų politikų. Jie neįsigilinę ima skelbti: kam reikia to žemės ūkio, žemės ūkio mokslo, ir tai galima vertinti tik kaip esamos padėties nesuvokimą. XX a. trečiojo dešimtmečio pradžioje M. Krupavičius ir jo bendražygiai labai gerai suvokė Lietuvos kelią, o dabar toli gražu ne visi politikai yra tokie pat toliaregiški. Tada Lietuvą prikėlė jos kelią ir perspektyvas suvokusios asmenybės.

Šalyje stinga intelekto?

Intelektinio potencialo pakanka, daug puikių specialistų dirba rajonuose, kaimuose. Jie gerai suvokia, kas darytina, kurlink reikia kreipti Lietuvos žemės ūkio ateitį. Pagaliau dabar Lietuvos kaime daug įtakos turi ir ES fondų lėšos. Žiniomis pasikaustę ūkininkai gali parengti projektus ir gauti ES lėšų, pažangiausias technikas, savo ūkį praturtinti naujaisiomis technologijomis.

Iškyla ir naujų sunkumų. Neseniai Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerijoje vyko Žemės ūkio mokslo tarybos posėdis, kuriame buvo kalbama apie būtinybę rengti žemės ūkio grandies žemės ūkio specialistus. Į kaimą atrieda milijoną litų kainuojantis kombainas, ir sudėtingas jo valdymas jau ne pagal jėgas atitinkamo išsilavinimo neturinčiam žemdirbiui. Sudėtinga technika, naujos technologinės linijos taip pat diegiamos pieno fermose ir kiauliniškystės kompleksuose.

Naujovės ateina į Lietuvos kaimą ir atsineša naujų problemų, tik apie tai mažai rašoma ir kalbama, daugiau mėgaujamasi trūkumais. Teigiami gyvenimo pavyzdžiai žiniasklaidos tarsi nedomina, ypač žemės ūkio srityje.

Jūs linkusi įžvelgti šviesesnių spalvų Lietuvos kaime ir naujajame ūki-

Vis aukštyn (2)

Lietuvos žemdirbystės instituto Dotnuvoje žolininkai pristato savo valdas

ninkavime. Vis dėlto nemažas būrys Lietuvos šviesuolių praėjusių rudenį Kauno prezidentūroje įsteigė Lietuvos kaimo gelbėjimo sambūrį. Tame sambūryje – ne tik iškilūs profesoriai, žemės ūkio specialistai ir mokslininkai, bet ir ūkininkai.

Labai gerai, kad įsikūrė toks sambūris. Kuo daugiau kils panašių iniciatyvų, tuo Lietuvos kaimui bus geriau. Vienas minėto sambūrio iniciatorių – prof. Antanas Stancevičius – tikras mūsų laikų šviesuolis. Patirtis ir mąstymas jam padeda labai gerai jausti dabartinę šalies ekonominę padėtį. Todėl prof. A. Stancevičius ir kitų visuomenininkų iniciatyvos labai teisingos ir reikalingos.

Kaimuose kuriasi bendruomenės, ir tai jau gerai. Žmonės, susibūrę geriems tikslams, apylinkėi at-

neša pokyčių ir šviesos. Jei miesteliuose bursis mokytojai, gydytojai, kunigai, o prie jų – ir ūkininkai, sulauksime gerų permainų.

Ar žemės ūkio mokslai aprėpia Lietuvos kaimo plėtros, ateities, gal ir išlikimo klausimus?

Šiuos kaimo plėtros ir socialinius dalykus nagrinėja Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. Jei Jums įdomi mano asmeninė nuomonė, esu tikra, kad Lietuvos kaimas tikrai nežlugs, eis į priekį ir neatsiliks nuo kitų Europos šalių kaimų. Šiandien kylantys sunkumai bus išspręsti, tačiau kaip greitai – kitas klausimas. Esu tikra, kad Lietuvos kaimas išliks ir bus gražus. Kaip ir mūsų Lietuva.

Ačiū už viziją ir optimizmą.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Slapyvardžiai – lietuvių sielos ir epochos prieštaravimų atspindys (3)

Atkelta iš 6 p.

prieškarinių Lietuvos žinių numerį parašydavo po straipsnelį, kartais su slapyvardžiu, kartais be jo. Nelabai raštingas, bet su tokiu noru ir pasiaukojimu rašė – norėjo kažką išskelti, pagerinti, pakritikuoti, pagarsinti. Arba kad ir Kostas Stiklius, literatas, švietėjas, draudžiamosios spaudos darbuotojas. Slapyvardžių sąvade jis užfiksuotas kaip autorius, vartojęs daugiausia slapyvardžių. Negalima nesizavėti šiuo žmogumi: nebaigęs didesnių mokslų, bet visur ėjo, dirbo ir, žinoma, daug ką nuveikė. Tikras vulkanas!

Kaip redakcijos skatindavo tokius savo korespondentus?

Aktyviausiems vietos korespondentams dovanodavo laikraščio prenumeratą, įteikdavo korespondento pažymėjimą. Korespondento pažymėjimas buvo geidžiamiausias paskatinimas tarpukario Lietuvoje. Tas pažymėjimas suteikdavo tam tikrų teisių.

Po Degutį – kiekvienam rajonui

Kaip identifikuojate šiuolaikinius slapyvardžius?

Įvairiai. Randame identifikuotus spaudoje, archyvuose, pavyzdžiui,

Rašytoja Elena Strockienė, slapyvardžiu Elena de Strozzi (viduryje) jau išleidusi 12 romanų, su Lietuviškųjų slapyvardžių sąvado rengėjais Bronė Valickienė ir Jonu Mačiuoliu 1999 m.

Lietuvos literatūros ir meno archyve, praneša patys autoriai. Turime keletą aktyvių talkininkų, besidominčių spauda, taigi, ir slapyvardžiais. Slapyvardžių sąvado skaitytojai pastebės, kad iš pokario metų rajoninės spaudos plačiausiai reprezentuojami Marijampolės (tarybiniais metais – Kapsuko) rajono laikraščių slapyvardžiai. Tai buvusio marijampoliečio, dabar Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos darbuotojo, bibliografo Albi- no Degučio nuopelnas.

Pačioms redakcijoms taip pat nereikėtų atsainiai žiūrėti į slapyvardžius, vienaip ar kitaip būtina juos fiksuoti. Tiesa, tai bus galima padaryti, jei bus susirūpinta redakcijų archyvais. Gali būti daug prarasta, kol bus susizgribta, kad juose kaupiama medžiaga reikalinga. Liks tik pats rezultatas, nes Nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka saugo Lietuvos spaudinius.

Kalbėjosi
Gediminas Zemlickas

Pabaiga. Pradžia 2005 m. Nr. 21

Taip teigia, nes yra įsitikinęs, fizikas Juras Požela. Profesorius, daugelio mokslų akademijų narys, 2005 m. gruodį bendraminčių, gerbėjų ir artimųjų bendrijoje pasitiko savo 80-metį. *Mokslo Lietuvai* tai gera proga su šiuo fizikos mokslo korifėjumi pabendrauti neoficialioje aplinkoje, užduoti kelis klausimus. Esame tikri, kad atsakymai į juos sudomins mūsų skaitytojus.

Didinant spartą

Taigi aptarėme vieną Jūsų dabartinio darbo krypčių – rentgeno spindulių detekcijos, jų pavertimo regimais spinduliais, gal net pritaikymo mikrochirurgijoje pastangas. Tačiau minėjote, kad dirbate dviejose kryptyse. Kokia antroji?

Tai sparčiųjų tranzistorių kūrimas. Tam reikia labai padidinti elektronų greitį puslaidininkuose, nes nuo to greičio ir priklauso tranzistorinio įtaiso veikimo sparta.

Siekiate dar labiau „įkaitinti“ elektroną?

Dabar visi prietaisai kuriami taikant „karštuosius“ elektronus. Jau beveik ir nėra kitokių prietaisų. Mums rūpi šiek tiek kiti dalykai. Prietaiso spartą lemia elektrono, judančio elektriniame lauke, lėkio laikas tarp dviejų elektrodų. Kuo greičiau elektronas pralekia, tuo spartesnis įtaisas.

Lėkio atstumą padalinę iš greičio, gausime elektrono lėkio laiką. Pasirodo, kad puslaidininkuose elektrono greitis yra ribotas – 10^7 cm/s. Todėl norint dar labiau padidinti prietaisų veikimo spartą, reikia mažinti atstumą tarp elektrodų. Jau 20 pastarųjų metų ir vyksta pasaulinė šios srities technologijų revoliucija. Siekiama kuo labiau sumažinti atstumą tarp elektrodų. Tai leido sukurti labai sparčius kompiuterius ir kitokius prietaisus.

Kiek yra pavykę sumažinti atstumą tarp elektrodų puslaidininkyje?

Puslaidininkyje atstumas tarp elektrodų sumažėjo net iki $1\ \mu\text{m}$ (mikrometro). Galima būtų mėginti ir dar labiau jį mažinti, bet tai neapsimoka praktiškai, nes tektų eikvoti daug jėgų, tai atsietų labai brangiai. Mat $1\ \mu\text{m}$ – tai matomosios šviesos bangos ilgis. Mažesniems kaip $0,1$ mikrometro (10^{-7} m) dydžiams jau negalėtume taikyti fotolitografijos proceso.

Tačiau nanotechnologijose juk naudojami nano eilės (10^{-9} m) dydžiai.

Tai visai nauja ir kokybiškai kitokia mokslo bei technologijų sritis. Šie darbai dirbami visame pasaulyje. Skverbdamiesi į nano dydžių pasaulį, galime daryti dar spartesnius prietaisus. Tačiau mano idėja truputį kitokia: siekiame ne sumažinti atstumą, bet rasti iš principo kitą sprendimą. Juk dabar pasiekta, kad tas atstumas tarp elektrodų jau tapo mažesnis už patį elektroną. Nanotechnologijose susiduriame su tuo, kad elektronas apskritai nebegali judėti, nes, vaizdžiai kalbant, jis tarsi „užspaudžiamas“. Atsiranda kvantiniai taškai, kvantinės duobės – štai šioje srityje aš ir dirbu.

Trumpai tariant, stengiuosi mums rūpimose struktūrose elektroną priversti judėti greičiau, negu jis gali tai daryti tūriniam puslaidininkyje. Įgyvendindami šią idėją norime panaudoti ne tik elek-

Ir formulė gali turėti jausminę išraišką (3)

Savo 80-metį minintis akad. Juras Požela su žmona Rima

tronų, bet ir fononų „užspaudimą“. Dabar šioje srityje ir dirbame trise: aš, Krolis Požela ir Vida Jucienė.

Kai tenka taikstyti su realybe

Ar galite pasakyti, kad jau pasiekėte rezultatų, kuriais galėtume džiaugtis?

Iš tikrųjų galime pasigirti vienu laimėjimu. 2005 m. Rusijos mokslų akademijos superaukštųjų dažnių institute praktiškai, eksperimentiškai patikrinome savo numatytas išvadas. Pasirodo, elektronų dreifo greitis didėja 10 kartų, kaip ir buvome numatę. Tai labai svarbu ateities elektronikai. Šiuos darbus būtina plėtoti toliau.

Vadinasi, vėl laukia „juodas darbas“?

Aš bijau „juodo darbo“, bet nieko kito, matyt, neliks. Teko jo imtis. Iš esmės tai reiškia, kad turime kurti visai naują technologiją. Žinoma, jei norime toliau judėti šia kryptimi. Tam reikėtų ne vieno milijono litų. Ne vien naujai aparatūrai įsigyti, bet ir telkti darbuotojus. Kai ant tavo pečių – 80 metų gyvenimo našta, pradėti tokią naują nėra labai drąsu. Tenka ieškoti entuziastų, kurie norėtų imtis šio darbo. Entuziastingai šių darbų sutinka imtis Maskvos ir Sankt Peterburgo fizikai, kurie jau turi reikiamą technologiją.

O Lietuvos fizikai?

Mūsiškiai nori padirbėti Izraelyje, kur irgi yra jiems reikalingos aparatūros.

Ar nenuplauks prioritetai? Kai ateis laikas taikytis į aukštą premiją, pasirodys, kad pretendentų daugiau negu buvo dirbančiųjų.

Man prioritetai šiuo atveju ne tiek svarbu... Žinoma, jei būčiau daug jaunesnis, ne apie visus šiuos darbus

garsiai kalbėčiau. (Juokiasi). Dabar tenka taikstyti su tokia realybe.

Aplinka ir mokslas

Pokalbį pabaigoje ir mes pakalbėkime apie dar vieną realybę. Kaip mokslą veikia aplinka? Ką manote apie mokslininko kūrybinę laisvę? Juk teko daug metų dirbti ir socializmo, ir nepriklausomos Lietuvos sąlygomis.

Aplinka, aišku, veikia mokslą, bet ne taip smarkiai, kaip kartais gali atrodyti. Žinoma, jei nedaromos mokslo reformos. Ir tarybinis mokslas, ir dabartinis glaudžiai siejosi su praktika. Tai pasakytina ne vien apie technikos, bet ir apie visuomeninius mokslus, kurie juk taip pat susiję su gyvenimo pažinimu, gyvenimo praktika. Tais laikais gyvenimo praktika buvo visai kitokia, smarkiai veikė visuomenės mokslus, kurių atstovai siekė kitos gyvenimo praktikos.

Juk ir į fizikos problemas žmogus galėjo ir dabar gali gilintis, pa-

vyzdžiui, kurdamas amžinąjį variklį, tik už tai jam niekas nebūtų mokėjęs ir dabar nemokės. Tačiau jeigu jis dirbtų elektronikos ar kitoje srityje, tai gautų darbo vietą ir gerą atlyginimą. Jei mokslas neperspektyvus, neturi praktinės vertės, visada sunku tikėtis, kad jis bus remiamas ir palaikomas. Pavyzdžiui, biologijos ar biotechnologijos mokslai, kurių rezultatai pritaikomi praktiškai, iš karto yra remiami, gali toliau plėtotis. Gal tyrinėtoji būtų daug įdomiau dirbti visai kitos krypties biochemijoje, bet tenka dirbti ten, kur nukreiptos instituto ar konkrečios darbo grupės pastangos. Vadinasi, mokslininko laisvė dažniausiai gerokai suvaržoma. Tačiau jei aš tyrinėsiu tai, kas nieko nedomina ir niekam nereikalinga, siekdamas vien tik pažinti pasaulį, galiu nesulaukti nei supratimo, nei paramos. Taigi aplinka labai veikia tyrinėtoją.

Kiekvienas mokslas turi ir savo dėsnius, pagal kuriuos plėtojasi. Fizikoje kvantinė mechanika smarkiai stumtelėjo pasaulio pažinimo procesą. Fizikai buvo metęsi į kvantinės mechanikos sritį, nors ten nėra ypatingo mokslo, bet yra mechanizmas, aparatas, padedantis aprašyti negyvosios gamtos procesus. Pavyzdžiui, labai svarbus kvantinės mechanikos pritaikymas puslaidininkų fizikoje ir kitur. Be kvantinės teorijos, t. y. to matematinio aparato, neįmanoma suprasti, kas yra elektronai, judantys kristale.

Fizikams emocijos ne svetimos

Mąstytojai pasaulį tiria ir supranta taikydami žodinių minčių perteikimo aparatą. Jausmus, išgyvenimus, mintis rašytojai išreiškia žodžiais, o fizikai savo jausmus išreiškia visai kitokia „abėcėle“, kitokiu supratimu.

Kokių supratimų? Abstrakcijomis?

Ir abstrakcijomis. Kita vertus, juk raidė taip pat yra abstrakcija, simbolis, susitarimo dalykas. Tuo fiziko naudojamu simboliu aš galiu perteikti ir tyrinėtojo jausmus. Teorija teikia grožio pojūtį, kai ji harmoninga. Tam suvokti reikia ir supratimo, ir intuicijos. Gebėjimas pritaikyti fizikos aparatą pasaulio pažinimui reikalauja ne tik intuicijos, bet ir jausmų.

Ar būdavo Jūsų, eksperimentuotojo, gyvenime akimirku, kai persmelkia šiltas jausmas: štai čia teisingas sprendimas, nes viskas gula ten, kur reikia...

Būtent, nes fizika – tai ne formulių rašymas, o kūryba. Formulė turi savo jausminę išraišką, nes ji išreiškia tam tikrą kūrėjo, tyrinėtojo jausmą.

Norite pasakyti, kad Jums kaip fizikui svarbios emocijos?

Labai svarbios. Kūrėjas gali net iš proto išsikraustyti, jei pernelyg jausmingai reaguos į savo tyrinėjimo sritį, nemokės atsipalaiduoti, pabėgti nuo jį apninkančių minčių antplūdžio.

Kalbate apie kraštutinumą?

Panašiai ir dailininkas: jeigu jis kurdamas taip išgyvens į savo vaizdinių pasaulį, gali ir nebesugrįžti į tikrovę, normalų gyvenimą. Juk ir muzikai dėl savo muzikos gali prarasti realybės nuovoką. Taip pat ir moksle: tai irgi kūryba, kuri gali būti stipresnė už žmogų. Apskritai žmogaus mąstysena labai siejasi su jausmais.

Gyvenimo nelaisvės kaliniai

Kaip apibūdintumėte, kas mokslinėje kūryboje svarbiausia? Savo vidinių siekių realizavimas? O gal emocijai išgyvenimai, kurie ir teikia tą kūrybos saldybę, kartais gal ir nuodus? Gal tai ir yra esmė: jei dirbdamas jauti vidinį patenkinimą, vadinasi, teisingai gyveni, realizuojai savo galias, gabumus? Santaika su aplinka, gamta ir teikia gyvenimo pilnatvės jausmą. Kas nors tai pavadintų kūrėjo laimės išgyvenimo akimirkomis?

Taip ir yra mokslininko gyvenime. Kai jauti, kad pataikei ten, kur reikia, apima nuostabus jausmas. Patikyti, kur reikia – mokslinėje kūryboje didelis malonumas.

Tačiau juk kalbama, kad esama ir nuolatinio kūrėjo nepasitenkinimo? Ieškojimų alkio? Tokių posakių gali būti pažerta ne vienas.

Jei neįjauti to vidinio alkio, to pažinimo alkio, tai nepatirsi ir kūrybos džiaugsmo. Kalbėjome, kad reikia pradėti nuo mokinio: ugdyti pažinimo alkį. Deja, mes moksleivius tiek prisotiname informacija, kad jie tik ir laukia, kad greičiau baigtųsi mokyklos vargai. Tačiau išsivadavę iš vienos nelaisvės, tuojau patenka į kitą. Ten dar daugiau suvaržymų ir prievolių. Patenki į pažinimo nelaisvę.

Gyvenimas – tai didelis kalėjimas?

Taip ir yra: pats gyvenimas ir yra nelaisvė. Jei norite – savo noru pasirinktas kalėjimas. Būtent ši gyvenimo nelaisvė ir yra prasmingo gyvenimo laimė.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Prie akad. Jurui Poželai skirtos parodos stendo su jos rengėjomis: Lietuvos MA bibliotekos darbuotojomis Egle Šegždiene ir Elena Gudavičiūte bei Puslaidininkų fizikos instituto darbuotojomis Vida Juciene, Elena Poželaite ir Palmira Petrauskienė

Lietuvos mokslinės archeologijos pradininkas (2)

Pradžia 2005 m. Nr. 22.

Archeologo ir visuomenės veikėjo Ph. Dr. Jono Puzino (1905 10 01–1978 04 14) 100-ųjų gimimo metinių proga apie archeologinius tyrinėjimus ir sukaččiai paminėti skirtus renginius kalbamės su Vilniaus universiteto Archeologijos katedros profesoriumi Mykolu Michelbertu apie tyrinėjimus, kuriems daug jėgų skyrė ir mūsų profesionalios archeologijos pradininkas.

Jis ugdė jaunąją archeologų kartą

Tikriausiai sutiksite, kad labai didelis profesoriaus Jono Puzino indėlis buvo rengiant pirmąsias profesionalias Lietuvos archeologų pajėgas. Būtinai paminėti ir tris žymiausias mūsų archeologes: jau amžinąjį atilsį Mariją Gimbutienę, Reginą Volkaitę-Kulikauskienę ir Rimutę Rimantienę.

Būtinai reikia minėti ir Praną Kulikauską, palikusį mus prieš porą metų. Šie keturi J. Puzino mokiniai reikšėsi ir užsienyje, turio mintyje Mariją Gimbutienę, kuri 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, vėliau išvyko į JAV. R. Volkaitė-Kulikauskienė, P. Kulikauskas ir R. Rimantienė pokario metais dirbo Lietuvoje – tai iškilūs mūsų archeologai, kurie savo ruožtu taip pat parengė didžiulį būrį jaunų archeologų. Šie „jaunieji“ ir dabar našiai dirba archeologinių tyrinėjimų srityje. Kai 1956–1960 m. man teko studijuoti Vilniaus universitete, nebuvo lietuviškų archeologijos vadovėlių. Mokėmės iš J. Puzino darbo *Naujausių proistorinių tyrinėjimų duomenys*. Kitokių vadovėlių nebuvo, tai niekas labai ir nežiūrėjo, kieno tas darbas. J. Puzinas labai objektyviai žvelgė į baltų žemes ir baltų žemėse gyvenusias įvairias etnines grupes, jo darbuose nėra jokio nacionalizmo. Taigi J. Puzino nuopelnai rengiant naująją Lietuvos archeologų kartą yra labai reikšmingi.

Bėgantis laikas į daug ką priverčia pažvelgti kitaip, kartais griežčiau, kartais gal atlaidžiau, žinant ano me to sąlygas, galimybes ir t. t. Kaip šiuo atveju yra dėl J. Puzino mokslinio palikimo, gal tai jau praeities archeologija, kuri jaunajai kartai nebėra pavyzdys?

Sakyčiau, kad yra kitaip. Galbūt Lietuvos pokario ir Nepriklausomybės archeologija gerokai pasistūmėjo į priekį akmens amžiaus tyrinėjimų srityje, lyginant su tuo, ką žinojo J. Puzinas. Vertinant geležies amžiaus tyrinėjimus, išliko tas pats chronologinis suskirstymas ir, reikia pripažinti, kad paminklus, konkrečius kasinėjimų metu rastus daiktus J. Puzinas datavo gana tiksliai, net lyginant su šių dienų archeologijos laimėjimais. J. Puzinas turėjo didelę patirtį, buvo matęs daug įvairių daiktų Europos muziejuose, o studijos Heidelberge jam padėjo susipažinti su svarbiausiomis to meto Europos archeologijos problemomis.

Objektyvumas archeologijoje

Buvote užsiminęs apie Karaliaučiaus krašto archeologinius tyrinėjimus. Populiariojoje ir turistinėje to krašto literatūroje kartais vis dar pasitaiko teiginių, esą tai nuo seno rusiš-

Prof. Jono Puzino 100-osioms gimimo metinėms skirtoje konferencijoje: Elžbieta Novakovska (Elzbieta Nowakowska), prof. Wojcechas Novakovskis (Wojcech Nowakowski) ir dr. Rasa Banytė-Rowell

kos žemės, todėl ir dabartinės Kaliningrado srities gyventojai esą gyvena savo protėvių žemėje. Kaip mokslinė šio krašto archeologija dera su panašiais išsišokimais?

Mokslinė archeologija nedera su panašia ideologija. Kaliningrado srityje dirbantys archeologai nesivelia į tokio pobūdžio politinius ginčus, nes puikiai supranta, kad ne čia reikia ieškoti Rusijos šaknų ar ištakų, nes šiose vietovėse randami baltų genčių paminklai. Jų publikacijos gana objektyvios. Tik populiariuosiuose leidiniuose, ypač turistiniuose, labai dažnai užsimenama, kad tai *исконно русская земля* (nuo seno rusų žemė), archeologai, neva, radę slaviškosios keramikos...

Kaip iš tikrųjų yra dėl tos „slaviškosios keramikos“?

Tai tiesiog viduramžių puodžių stilius. Tokios pat keramikos galima aptikti Lenkijoje, Skandinavijos šalyse, Latvijoje, Lietuvos teritorijoje, taip pat ir Kaliningrado srityje. Tai Baltijos regiono amatinių stilius, t. y. žiesta keramika, puošta tiesiomis lygiagrečiomis linijomis. Pasitaiko ir zigzaginio ornamento.

Ar domėdamiesi baltų genčių praeitimi visada esame objektyvūs, išvelgiamė čia gyvenusių kitų genčių ir tautų atstovų pėdsakus – ugrofinų, normanų arba varigų? Jie taip pat paliko savo gyvenimo ženklų, kuriuos gal ne visada pastebime?

Tikrai pastebime. Latvių archeologai tyrinėja ugrofiniškus paminklus Latvijos teritorijoje, apie juos rašo, nes Latvijoje dar ligi šiol gyvena lyviai, ugrofinų atstovai. Nemažai darbų net ir specialiai yra skirta Latvijos teritorijoje gyvenusiems ugrofinams.

Arba štai vikingai. Gruobinio apylinkėse Latvijoje yra išlikę vikingų kolonijos pėdsakų, tyrinėti keli vikingų kapinynai. Niekas neteigia, kad tie kapinynai latviški, atpažįstama jų skandinaviška kilmė.

Kita žymesnė skandinavų kolonija buvusioje Rytprūsių teritorijoje – tai Viskiautai (dabar – Višnevas). Ten yra didžiulis vikingų kapinynas, pilkapių, kuriuos tyrinėjo ir vokiečiai dar prieš Antrąjį pasaulinį karą, o pokariu – Leningrado archeologė Frida Gurevič. Ji aiškiai sako, kad tai ne slaviški ir ne baltų genčių, bet skandinaviški paminklai. Taigi archeologija – objektyvus mokslas.

Paminėjote Latvijos ir buvusių Rytprūsių teritorijas, kur rastos vikin-

gų kolonijų liekanos. Tačiau ir lietuvių bei žemaičių gyventosios žemės juk negalėjo būti išimtis.

Be abejo, ir Vakarų Lietuvoje randama buvusių vikingų kolonijų pėdsakų. Net toliau nuo pajūrio, Žemaitijoje randame skandinaviškų ginklų, vieną kitą skandinavišką papuošalą. Tačiau kalbėti apie tokias kolonijas, kokios buvo Latvijos teritorijoje arba Sembos pusiasalyje, negalime, nes neturime konkretnių duomenų. Gal dalis tų skandinavų galėjo gyventi Palangoje, bet vargu ar tai buvo kolonija, nebent vienas kitas ten apsigyvenęs žmogus, pirklys ar karinis žvalgas. Vikingai buvo ir kariai, ir pirkliai. Sprendžiant iš to meto archeologinės medžiagos, pirklys turėjo svarstyklės, bet jam prie šono kabojo kalavijas. Ištikus pavojui tekdavo ir gintis.

Archeologai nėra nusistatę, kad visi, senovėje gyvenusieji baltų žemėse, turėjo būti baltai. Visai ne. Į tai žvelgiama objektyviai.

Rytų baltai prasčiausiai pažįstami

Baltų sąvoka susieja labai skirtingas gentis. Kurios jų geriausiai ištirtos archeologų?

Ko gero, prieš Antrąjį pasaulinį karą daugiausia buvo nuveikta tyrinėjant prūsų genčių gyvenimą. Būtent Sembos pusiasalyje tyrinėta gana daug laidojimo paminklų, kurie atskleidė prūsų genčių materialinę ir dvasinę kultūrą nuo žalvario amžiaus.

Vertinant dabartinę archeologi-

jos padėtį, geriausiai žinome apie senajame geležies amžiuje, arba romėniškuoju laikotarpiu, gyvenusių baltų gentis. Čia ir prūsai, ir Vakarų Lietuva, kur yra labai įdomios medžiagos. Būtinai prisiminti ir Vidurio Lietuvos kapinynus, kuriuos galime priskirti, matyt, aukštaičiams. Žiemgaliai, sėliai – tai ir Lietuvos, ir Latvijos archeologų nuopelnas, kad abejuose šalyse turime daug tyrinėtų šių genčių paminklų. Pagaliau kuršiai, kuriuos vertinant reikėtų kalbėti apie vėlyvąjį geležies amžių.

Taigi šiuo metu, sakyčiau, geriausiai pažįstama vakarinių baltų kultūra. Vakariniais baltais vadinu ir prūsų gentis: nadruvius, galindus, taip pat ir gyventojus iš Vakarų Lietuvos, nes gyventojai kėlėsi į rytus. Tad bent jau pirmaisiais amžiais po Kristaus prie vakarinių baltų gali būti skiriami žemaičiai, žiemgaliai, netgi latgaliai ir sėliai. Tik vadinau Tautų kraustymosi laikotarpiu, kai slavų gentys ėmė spausti rytinius baltus (7–8 a.) ir buvo užimtos didžiulės rytų baltų teritorijos, dalis rytinių baltų atsikraustė, ko gero, į dabartines Lietuvos ir Latvijos teritorijas.

Atsikraustė iš Padnieprės?

Taip, daugiausia iš Dniepro aukštupio, iš dabartinės Smolensko srities teritorijos. Ko gero, šių rytinių baltų materialinė kultūra prasčiausiai pažįstama. Priežastis ta, kad kitų baltų genčių turime daug daugiau paminklų, ypač laidojimo. Šiuose paminkluose yra daugiau daiktų, iš kurių galima spręsti ir apie amatus, prekybos ryšius. Rytinių

Konferencijos dalyviai doc. dr. Wojcechas Vrublevskis (Wojcech Wróblewski), dr. Ana Bitner-Vrublevska (Ana Bitner-Wróblewska)

baltų teritorijoje, kuriai priskiriamos tokios kultūros kaip brūkšniuotosios keramikos kultūra, Dniepro-Dauguvos kultūra, Juchnovos kultūra, pagrindiniai paminklai yra piliakalniai, gyvenvietės. Jose rasta ne tiek daug daiktų. Tyrinėta gana daug, bet nerasta daug laidojimo paminklų, neaptinkama kapinynų. Iki šiol nėra labai aišku, kaip rytų baltai laidojo savo mirusiuosius.

Tad gal rytų baltai savo mirusiuosius laidojo ne ten, kur ieško archeologai?

Gali būti, kad rytų baltų gentyse mirusieji buvo laidojami pačiose gyvenvietėse ar piliakalniuose. Turime įdomų pavyzdį iš baltizuotų Pavolgio ugrofinų, kur kai kuriuose piliakalniuose aptikti vadinamieji mirusiųjų nameliai. Tai nedideli mediniai rentinėliai, kuriuose ir būdavo sudeginti sudegintų mirusiųjų kaulai, įkapės. Kadangi šie mirusiųjų nameliai buvo žemės paviršiuje, tai ilgainiui sunyko. Praėjus 500–600 metų pėdsakų nelieka. Tad visai galimas dalykas, kad rytų baltai galėjo savo mirusiuosius deginti ir laidoti tokiu būdu.

Apskritai galima prikurti daug hipotezių, vienos pasitvirtina, kitos reikalauja papildomų tyrinėjimų. Pastaraisiais dešimtmečiais rasta brūkšniuotosios keramikos kultūros gyventojų kapų Kernavėje. Ten rasta ir keletas degintinių kapų, kuriuos be jokios abejonės galėtume priskirti brūkšniuotajai keramikai. Vadinasi, dalis mirusiųjų, bent jau vakarinėje rytų baltų teritorijoje buvo deginami. Taigi po truputį vaizdas aiškėja ir, reikia manyti, kad nauji archeologiniai tyrinėjimai suteiks daugiau žinių.

Jei užsiminėte apie rytų baltų vakarinių pakraščių degintinius kapus, kurį laikotarpį turite mintyje?

Tai ankstyvasis geležies amžius – paskutinieji amžiai prieš Kristų.

Baltų laidosenos būdai keitėsi. Ar įmanoma išvelgti kokį nors laidosenos dėsninę? Juk tikriausiai iki šiol negalima pasakyti, kokios sąlygos, visuomeniniai, ideologiniai lūžiai lemdavo laidosenos pasikeitimą, pereinant nuo degintinių prie nedegintinių ar priešingai laidojimų?

Išties, matyt, keisdavosi žmonių pasaulėžiūra. Galimas dalykas, lemdavo ir atėjūnų pasirodymas. Rytų Lietuvos teritoriją, kurioje pastaraisiais šimtmečiais prieš Kristų ir pirmaisiais amžiais po Kristaus buvo brūkšniuotosios keramikos rytų baltų kultūros teritorija, o apie III a. vidurį ir pabaigoje atsiranda pilkapiai, t. y. kitokio pobūdžio laidojimo paminklai. Tokie pilkapiai labiau būdingi vakariau gyvenusiems baltams, primena žemaitiškus ir Šiaurės Lietuvos pilkapius. Matyt, dalis gyventojų atsikraustė į tą teritoriją. Su atvykėliais atsirado ir nauji laidojimo pa-
pročiai.

Atleiskite, baltai kraustėsi iš vakarų į rytus?

Taip.

Argi slavų spaudimas nevertė baltų iš rytų judėti į vakarus, t. y. priešinga kryptimi?

Tas spaudimas prasidėjo vėliau, maždaug I tūkst. po Kr. viduryje. Taigi matome, kad Lietuvos ir baltų archeologijoje yra dar gana daug neišspręstų ir spręstinių problemų. Darbo užteks daugybei archeologų kartų.

Bus daugiau

Kalbėjosi
Gediminas Zemlickas

Atkelta iš 2 p.

Charkovo universitete, o jų informacijos profesorius mūsų universitete skaito naują informacinių technologijų kursą.

Dabar pasirašėme bendradarbiavimo sutartį su Lvovo nacionaliniu Ivano Franko universitetu ir Josifo Venjamino Rutsio filosofijos-teologijos studijų bazilijonų institutu Briuchovičiuose.

ML. Ką šios sutartys duoda Šiaulių universitetui? Kad ir su minėtuoju Filosofijos-teologijos studijų bazilijonų institutu Briuchovičiuose.

V. Tričys. Toks bendradarbiavimas pirmiausia plečia akiratį. Kad ir Bazilijonų institutu Briuchovičiuose dėmesys filosofijai: gal tai daugiau siejasi su teologine pakraipa, bet gilesnis domėjimasis filosofija nėra svetimas universitetui ir mums visiems.

Kas trukdo stiprėti ryšiams

V. Tričys. Deja, kol kas su Ukrainos aukštosiomis mokyklomis kol kas nesikeičiame studentais, bet pasirašytose sutartyse toks pasikeitimas numatomas. Skirtingos studijų kainos, kalbinis barjeras – visa tai kiek kliudo studentų mainams. Aišku, rusų filologijos į Šiaulius ukrainiečiai nevažiuos studijuoti. Bet štai iš Bučiačio vadybos kolegijos gavome laišką, kuriame rašoma, kad norima bendradarbiauti su mūsų Universiteto Socialinių mokslų fakultetu. Taigi dėmesio iš ukrainiečių Šiaulių universitetas sulaukia.

Ambasadorius Borisas Klimčiukas. Mūsų ambasada šiuo metu imasi priemonių, kurios turėtų palengvinti Šiaulių ir kitiems Lietuvos universitetams bendradarbiauti su Ukrainos aukštosiomis mokyklomis. Dabar baigiame rengti sutarties tarp Ukrainos ir Lietuvos vyriausybės projektą dėl abiejų šalių aukštojo mokslo diplomų, mokslo laipsnių ir vardų pripažinimo. Pusantrų metų prie šio projekto dirbome ir, atrodo, baigiame. Sieksime, kad 2006 m. pirmąjį pusmetį Lietuvos Ministro Pirmininko Algirdo Brazausko vizito į

mokslo studijų programas. Lietuvos universitetai įtraukti į Bolonijos procesą, penkerius metus tobulino savo studijų programas, dėjo daug pastangų, kad jos atitiktų Europos Sąjungos reikalavimus.

Ambasadorius B. Klimčiukas. Ukraina taip pat yra prisijungusi prie Bolonijos proceso, taigi vietoje nestovi. Aišku, praktiškai suderinant programas gali kilti sunkumų, bet juk visa tai įveikiama. Bent jau mes, valdininkai, padarysime viską, kad užtikrintume tas reikiamas sąlygas.

Lietuvos piliečiai studiuoja Ukrainoje

ML. Kaip Jums, Pone Ambasadoriau, atrodo, ar Ukrainoje atsirastų daug norinčiųjų studijuoti Lietuvos aukštosiose mokyklose, jei būtų pašalintos visos formalios kliūtys?

Ambasadorius B. Klimčiukas. Manau, kad norinčiųjų būtų nemažai. Konkretus mano šeimos pavyzdys. 2004 m. mano jaunesnioji dukterė baigė Charkovo nacionalinę teisės akademiją, įgijo tarptautinės teisės diplomą, bet šeimoje pasitarę nusprendėme, kad būtų gerai gautas žinias pagilinti kurioje nors užsienio

skaitų skaitoma lietuvių kalba ir pusė – anglų. Mano dukrai teko važiuoti į Rygą, kur dabar tęsia studijas švedų atidarytoje Verslo ir teisės mokykloje. Jeigu Lietuvos universitetuose būtų skaitomi kursai anglų kalba, tai tarptautinę teisę, tarptautinius santykius, ekonomikos ir kitas disciplinas tikrai norėtų studijuoti jaunuoliai iš Ukrainos. Tuo labiau, kad Lietuvoje studijos bent šiuo metu pigesnės, negu Vakarų Europos šalyse.

ML. Ką būtų galima pasakyti apie Lietuvos studentų galimybes studijuoti Ukrainoje?

Ambasadorius B. Klimčiukas. Labai nemažai studentų iš Lietuvos ir dabar studijuoja. Pavyzdžiui, iš Visagino studijuoja net 26 jaunuoliai – daugiausia iš ukrainiečių šeimų. Jie gaus gerą išsilavinimą, mokės lietuvių, rusų, ukrainiečių, anglų kalbas. Ir grįš dirbti į Lietuvą.

ML. Kiek Lietuvos piliečių kainuoja aukštojo mokslo studijos Ukrainoje?

Ambasadorius B. Klimčiukas. Jei kalbame apie tuos 26 asmenis iš Visagino, tai jie mokosi nemokamai, tiksliau, Ukrainos valstybės sąskaita. Tarp šių asmenų, galimas dalykas, atsirasi ir tokių, kurie Lietuvoje galės dėstyti ukrainiečių kalbą kursuose ar net universitetuose. Manau, kad mokytojiems rusų kalbą Lietuvos gyventojams taip pat praverstų ukrainiečių kalbos kursai.

Esame kaip alpinistai – surišti viena virve (2)

Iš Bučiačio pilies kalno atsiveria miesto vaizdai

Ukrainistikos centras Lietuvoje – jau realybė

ML. Ar jau galima kalbėti apie realias Lituaniistikos ukrainistikos tyrimų ir studijų centro įkūrimo Lietuvoje galimybes?

V. Tričys. Tokio bendro ukrainistikos centro Lietuvoje ir lituanistikos centro Ukrainoje įsteigimas būtų sveikintinas dalykas. Svarbu apibendrinti, kas šioje srityje jau nuveikta ir visa tai pakelti į mokslinį lygmenį. Lietuvoje gyvena 22 tūkst. ukrainiečių, taigi humanitariniai ir socialiniai mokslai turi bazę. Pribrežtantys klausimai turi būti sprendžiami, ukrainistikai yra pagrindas. Įkūrus ukrainistikos centrą atsirastų daugiau galimybių tyrinėti mūsų tautų ir valstybių istorinius ir kitokius santykius.

ML. Kokios galimybės įkurti tokį centrą?

A. Vasiliauskienė.

Šiaulių universiteto numatyta kartu su Lvovo universitetu steigti bendrą Lituaniistikos-ukrainistikos tyrimų ir studijų centrą. Jis koordinuotų Lvovo ir Šiaulių mokslininkų, priklausančių šiam centrui, veiklą. Lvovo universitete veikia 6 mokslo centrai (pavyzdžiui, Lenkų centras ir kiti). Panašus ukrainistikos centras veikia viename iš Lenkijos universitetų. Tačiau tokio bendro dviejų aukštųjų mokyklų, esančių skirtingose valstybėse, centro, numatyto Šiaulių universitete, steigimas – sakyčiau, eksperimentinis reiškinys. Manau, kad tai perspektyvus sprendimas. centras veiks keliomis kryptimis: mokslinė, pedagoginė, švietėjiška, kultūros.

V. Tričys. Juridiškai centras bus pavaldus vienam vadovui. Lėšų skirsime iš Universiteto biudžeto kaip ir kitiems padaliniais. Suprantama, centras privalės teikti mokslinę produkciją, kaip ir bet kuris kitas tiriamosios veiklos padalinys.

A. Vasiliauskienė. Lituaniistikos-ukrainistikos tyrimų ir studijų centro kūrimas ne atsitiktinis – jis jau turi atliktų darbų šviečiamojoje, kultūrinėje bei mokslinės veiklos srityse, – tai liudija ir šis mūsų apskritis staslas – ir įsilieja į pasirašytą bendradarbiavimo sutarčių tarp dviejų universitetų plotmę. Nors jis dar oficialiai neįkurtas, tačiau reikia manyti, kad

artimiausiu laiku bus baigti derinti ir patvirtinti jo įstatai. Itin svarbu, kad Lituaniistikos-ukrainistikos tyrimų ir studijų centro kūrimo idėją palaikytų ir skatintų Ukrainos ambasada.

Iš gyvenimo smulkmenų išauga dideli dalykai

Ambasadorius B. Klimčiukas. Šio apskritojo stalo pokalbį pradėjome nuo globalių, net geopolitinių dalykų, įvertindami Ukrainos ir Lietuvos tarpvalstybinius santykius. Iš esmės tai strateginiai santykiai, nors oficialiuose dokumentuose taip gal ir nėra įvardijami. Galiausiai apsisostojome ties konkrečia tema – bendru Lituaniistikos-ukrainistikos tyrimų ir studijų centro steigimu Šiaulių ir Lvovo universitetuose.

Man šis pokalbis buvo naudingas. Galima užsiimti globaliomis problemomis, samprotauti apie daugelį dalykų, bet juk galima tyrinėti Lietuvos Statutą ir panagrinėti, kaip to Statuto nuostatos buvo įgyvendintos ir kokių pėdsakų paliko mūsų tautų ir valstybių naujausiųjų laikų istorijoje. Darydami išvadas atsiduriame politologijos ir istorijos mokslų sandūroje.

Beje, dr. A. Vasiliauskienės knygoje, kuri skirta Antrajam Lietuvos Statutui ir tik ką pasirodė ukrainiečių kalba, aš radau ir savo gimtojo kaimo pavadinimą – tai Vološkų kaimas Voluinėje. Įdomu, kad XIX a. to kaimo šventikas saugojo to Antrojo Lietuvos statuto nuorašą, jis važinėdavo iš Vološkų į Kovelį ir atgal. Apie tai pasiskaičiau A. Vasiliauskienės knygoje čia, Lietuvoje. Man tai buvo malonus ir jaudinantis atradimas.

Smulkmena? Tikiuosi, nieko smulkmeniško šiame pasaulyje nėra. Ir A. Vasiliauskienės mokslinė veikla, dvasinės ir švietėjiškos švė. Trejybės bažnyčios pastangos, kartu bendromis pastangomis rengiamos konferencijos, pagaliau ir ši mūsų diskusija – tai yra mūsų liaudiškosios diplomatijos, kurią labai vertinu, apraiška. Tai didelis dalykas. Dėkodamas Šiaulių universitetui ir visiems šios diskusijos dalyviams, reiškiau įsitikinimą, kad dr. A. Vasiliauskienės vadovaujamas Lituaniistikos-ukrainistikos tyrimų ir studijų centras duos gerą mokslinę produkciją ir išties apie jį dar kartą išgirsimė. Žaviuosi A. Vasiliauskienės energija ir gebėjimu burti žmones. Tegul tai bus nedidelis centras, bet jis bus, veiks ir tai bus dar viena mūsų bendradarbiavimo naujovė. Esu tikras, kad ir Lietuvoje, ir Ukrainoje apie naująjį Lituaniistikos-ukrainistikos studijų ir tyrimo centrą Šiaulių ir Lvovo universitetuose bus išgirsta. Tai bus dar vienas mūsų bendro kelio žingsnis. Be darbo ir pastangų juk nieko šiame gyvenime nebūna.

ML. Puikūs pono Ambasadoriaus žodžiai tebus mūsų diskusijos užbaiga. Dėkoju visiems diskusijos dalyviams už išsakytas mintis ir išreikštą norą toliau vaisingai bendradarbiauti Lietuvos ir Ukrainos tautų labui.

Gediminas Zemlickas

Tarptautinėje konferencijoje Bučiačyje Jėzuitų gimnazijos direktorius Gintaras Vitkus SJ ir Bučiačio kolegijos direktorius Ivanas Majkovičius OSBM

Ukrainą metu tas dokumentas būtų pasirašytas.

V. Tričys. Išvelgiu tam tikrų kliūčių derinant mūsų šalių aukštojo

valstybėje. Duktė nutarė tobulinti Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institute. Tačiau problema ta, kad pusė pa-

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas

Kalbos redaktorė Rūta Krasnovaitė

Stilistė Vilma Balsytė

Dizaineris Arūnas Cironka

Patarėjai: V. Būda, S. Goberis, J. Puodžius, A. Ramonas, J. Ulbikas, E. K. Zavadskas.

Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 2001 Vilnius
El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel/faks. (8 ~ 5) 212 12 35
Laikraštis internete: <http://ml.lms.lt>

Redakcija, pritardama ne visoms autorių mintims, jas toleruoja.
Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://ml.lms.lt> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“.

ISSN 1392-7191

Leidžia

UAB „Mokslininkų laikraštis“

SL Nr. 169

Spausdino

UAB „Sapnų sala“

S. Moniuškos g. 21, 2004 Vilnius